

הרובד הבינוני בישראל

2010-1992

תמונת מצב

נוגה דגן-בוזגלו | אתי קונור-אטיאס

- ינואר 2013 -

דו"ח זה נכתב הודות לסיוע של

**ROSA
LUXEMBURG
STIFTUNG**

Rosa Luxemburg Foundation

הוועד המנהל

פרופ' יוסי דהאן, יו"ר
גילברט פינקל (מ.א.), גזברית
פרופ' איסמעיל אבו סעד
ד"ר ניצה ברקוביץ
פרופ' יוסי יונה
פרופ' אורן יפתחאל
פרופ' יוברט לריון
פרופ' ריקי סויה
ד"ר יצחק ספורטא
פרופ' דני פילק
פרופ' רחל קלוש
פרופ' אורי רם

ועדת הביקורת

עו"ר עובדיה גולסטני
רותי גור

צוות

מנהלת: ברברה סבירסקי
מנהל אקדמי: ד"ר שלמה סבירסקי
רכזת מחקר: אתי קונור-אטיאס
כלכלן: עדי סופר
כלכלנית: ספאא סבאח אגבריה
חוקרת: עו"ר נוגה דגן-כוזגלו
חוקרת ורכזת פורום נשים לתקציב הוגן: יעל חסון
רכזת מדיניות וממשל: ולריה סייגלשיפר
רכזת קהילתית: שירה פנחס
עוזרת מחקר: אריאן אופיר
מנהל הדרכה: ירון דישון
מנהלת משרד ואחראית קשרי עיתונות: מירה אופנהיים
תודה מיוחדת לאריאן אופיר על חלקה בעיבוד הנתונים

עיקרי הממצאים

מסמך זה בוחן את המבנה הרובדי של החברה הישראלית, עם דגש על הרובד הבינוני, בשלוש נקודות זמן: 1992, 2002 ו-2010. הרובד הבינוני בישראל הוגדר כמשקי בית שבראשם שכירים שהכנסתם נעה בין 75%-125% מההכנסה החציונית ברוטו של משקי הבית בישראל.

הרובד הבינוני בישראל, כפי שהוא מצטייר מן הנתונים המוצגים להלן, שונה למדי מן הרימוי של מעמד בינוני כפי שהוא נבנה בספרות היפה, בספרות הסוציולוגית ובתקשורת בארצות המערב (למשל Birenbaum-Carmeli, D. 2001). מבחינות רבות הוא מזכיר יותר את המאפיינים הסוציולוגיים המיוחסים במערב בדרך כלל למעמד הפועלים. המקבילה הישראלית של מעמד בינוני בנוסח ארצות המערב מצויה גבוה יותר בסולם ההכנסות הישראלי. הרבר משקף את עומק האי שוויון בשוק העבודה בישראל, כאשר כשליש מהשכירים, לערך (במסמך זה - הרובד הנמוך) משתכרים לא יותר משכר מינימום, כאשר כשליש נוסף, לערך (במסמך זה - הרובד הבינוני) משתכרים בין שכר מינימום לשכר הממוצע במשק וכאשר רק פחות מהשליש הנותה, לערך (במסמך זה - הרובד הגבוה) משתכר ברמה של השכר הממוצע במשק ומעלה.

בשני עשורים אותם בדקנו הצטמק הרובד הבינוני, ובמקביל התרחבו הרובד הגבוה ועוד יותר הרובד הנמוך. החוקר סטיבן פרסמן (Steven Pressman), העוסק במחקר השוואתי של הרובד הבינוני, מצביע על כך שבמחצית העשור הראשון של שנות האלפיים גודל הרובד הבינוני בכל מדינה היה תלוי במידה רבה במדיניות תקציבית, רשת בטחון סוציאלי ומיסוי. במדינות סקנדינביה, בהן קיימת רשת בטחון סוציאלי נדיבה ומיסוי פרוגרסיבי, הרובד הבינוני הקיף כמחצית ממשקי הבית. לעומת זאת במדינות האנגלו-סקסיות מדובר בכשליש בלבד ממשקי הבית. היקפם וגובהם של קצבאות ילדים, חופשות לידה בתשלום, ביטוח אבטלה ונכות ופנסיה משפיעים במיוחד על גודל הרובד הבינוני. ממצאיו של סטיבן פרסמן באשר לגודל הרובד הבינוני במדינות שונות, לפני ואחרי תשלומי העברה ומיסוי, תומכים בטענה כי מדיניות רווחה נדיבה ושירותים ציבוריים טובים משפיעים באופן משמעותי על גודל הרובד הבינוני (Pressman, 2009).

שוק העבודה ומדינת הרווחה בישראל, שניהם יחד, אינם מצליחים להרחיב את שורות הרובד הבינוני; רובד זה, לא זו בלבד שהוא לא גדל, הוא הצטמק. הצטמקות הרובד הבינוני מלווה בתהליך של קיטוב חלוקת ההכנסות בין הרבדים. ממצאים אלה אינם מפתיעים על רקע הירידה בחלקם של העובדים בהכנסה הלאומית (סבירסקי וקונור-אטיאס, 2012) ועל רקע המדיניות של צמצום ההוצאה הציבורית שהולידה קיצוצים נרחבים ברשת הביטחון הסוציאלי בישראל בעשור האחרון.

מאפיינים עיקריים של הרובד הבינוני בישראל

התפלגות ההכנסות בין הרבדים

בתקופה 1992-2010 נעשתה החברה הישראלית מקוטבת יותר: שיעור משקי הבית השייכים לרובד הבינוני הצטמצם מ-30.8% ל-27.8% וחלקו של הרובד בעוגת ההכנסות ירד ב-14% לערך. כמו כן גדלו הפערים בין ההכנסות החציוניות של משקי בית בשלושת הרבדים.

בעלות על דירות

ב-2010, יותר משבעים אחוזים ממשקי הבית ברובד הבינוני (המוגדר לצורך מדד זה כעשירונים 5-7 של משקי הבית) גרו בדירה שבבעלותם, כאשר ערך הדירות נע בין 900 אלף ש"ח בממוצע בעשירון החמישי ל-1.2 מיליון ש"ח בממוצע בעשירון השביעי (במחירי 2010).

הפער בין עשירוני הביניים לעשירון העליון ניכר בערך הדירות יותר מאשר בשיעור הבעלות: ערך דירה ממוצעת של משקי בית בעשירון העליון גבוה פי 2 מזה של דירה בבעלות משקי בית בעשירוני הביניים.

יש לציין כי בשנים 1992-2010 נרשמה ירידה בשיעור הבעלות על דירה בישראל, וכי הירידה הגדולה ביותר נרשמה בחלקו הנמוך של הרובד הבינוני - עשירון 5.

רובד וקבוצות מוצא

ב-2010, 28.5% ממשקי הבית היהודיים היו שייכים לרובד הבינוני, בהשוואה ל-23.4% ממשקי הבית הערביים. בעוד שאצל יהודים הירידה במשקי הבית ברובד הבינוני לוותה בגידול בשיעור משקי הבית ברובד הגבוה, אצל הערבים נרשם גידול משמעותי בשיעור משקי הבית ברובד הנמוך.

בהשוואה על פני השנים, השינוי הבולט ביותר הוא הכפלת ייצוגם ברובד הגבוה של משקי בית שבראשם מזרחים (דור שני) ושל משקי בית שבראשם יוצאי ברית המועצות לשעבר (מאז 1990): בשנת 2010, 45.3% ממשקי הבית שבראשם מזרחים ו-27.2% ממשקי הבית שבראשם יוצאי ברית המועצות לשעבר השתייכו לרובד הגבוה. מבין משקי בית שבראשם אשכנזים בני דור שני, כמחצית היו ונותרו ברובד הגבוה.

מספר מפרנסים

כמרבית משקי הבית של הרובד הבינוני יש שני מפרנסים, אולם יש הבדל ניכר בין שני חלקי הרובד הבינוני: ב-40.5% ממשקי הבית ברובד הבינוני נמוך יש רק מפרנס אחד, בהשוואה ל-28.5% בלבד ממשקי הבית ברובד הבינוני-גבוה. בין 1992 ל-2010 נרשמה ירידה של 22% במשקי בית של הרובד הבינוני שבראשם מפרנס/ת אחד: הירידה היתה גדולה יותר ברובד הבינוני-נמוך (24%) מאשר ברובד הבינוני-גבוה (18%). מתברר כי ב-2010 נדרשו יותר מפרנסים מאשר ב-1992 כדי להשתייך לרובד הבינוני.

משלחי יד וענפים כלכליים¹

ב-2010, משלחי היד האופייניים ביותר לרובד הבינוני היו עובדים מקצועיים בתעשייה ובניין ועובדי מכירות ושירותים. בשני משלחי יד אלה יחד הועסקו כמחצית השכירים בני הרובד הבינוני-נמוך וכ-40% מהמועסקים מהרובד הבינוני-גבוה. כשליש נוסף הועסקו במקצועות חופשיים וטכניים ובפקידות.

משלחי יד אקדמיים וניהוליים מאפיינים בעיקר את הרובד הגבוה, ומבחינה זאת יש קו עמוק המפריד בין רובד זה ובין שני הרבדים הנמוכים יותר.

המעסיק הגדול ביותר של ראשי משקי בית ברובד הבינוני הוא ענף השירותים הציבוריים: כך היה גם לפני 20 שנה. לעומת זאת, ייצוג נמוך במיוחד של רובד זה נרשם בתחומי התעשייה העילית (היי-טק) והפיננסיים. כך גם ייצוגו של הרובד הנמוך. עם זאת יש לסייג ולציין כי בענף התעשייה העילית, שכירים בני הרובד הבינוני מהווים כ-27% מכלל המועסקים.

השכלה

בכל הנוגע להשכלה גבוהה, הרובד הבינוני דומה לרובד הנמוך יותר מאשר לרובד הגבוה. שיעור בעלי השכלה אקדמית הוא קו ההפרדה הבולט ביותר בין הרובד הבינוני לגבוה: בשנת 2010, כרבע מראשי משקי בית ברובד הבינוני היו בעלי השכלה אקדמית בהשוואה לכמחצית ברובד הגבוה.

הן ברובד הבינוני והן ברובד הנמוך, הקבוצה הגדולה ביותר היא של בעלי השכלה מקצועית/תיכונית – ותמונה זו לא השתנתה בשני העשורים האחרונים.

במבט מגדרי, שיעורם ברובד הבינוני של משקי הבית אשר בראשם עומדים גברים בעלי השכלה לא אקדמית – על תיכונית או פחות – גבוה משיעור משקי הבית אשר בראשם עומדות נשים; שיעור הנשים בעלות השכלה אקדמית גבוה בשליש לערך משיעור הגברים. המשמעות היא כי התשואה להשכלה אצל גברים גבוהה יותר מאשר אצל נשים.

יישוב מגורים

בעיירות הפיתוח הרובד הבינוני מהווה כשליש ממשקי הבית. שיעורם של משקי בית אלה שם גבוה משיעורם ביישובים הערביים, מצד אחד, ומשיעורם ביישובים החברים בפורום ה-15, מאידך. ביישובים הערביים, לעומת זאת, ירד משקלם של משקי בית של הרובד הבינוני וגדל מאוד משקלם של משקי בית מן הרובד הנמוך.

מבוא: מהו המעמד הבינוני

מדוע דווקא המעמד הבינוני?

המעמד הבינוני נתפס עוד על ידי הפילוסוף היווני אריסטו כעמוד התווך של משטרים דמוקרטיים. בתקופה המודרנית, מעמד בינוני רחב הוא תוצר של המהפכה התעשייתית ושל הגידול חסר התקדים בתפקודיה של המדינה. מעמד בינוני רחב וחסון נחשב למרכיב חיוני של כלכלה יציבה וצומחת, בהיותו מצד אחד ספק של עובדי ייצור ושירותים ומצד שני צרכן עיקרי של מוצרים ושירותים אלה. בה בעת, גודלו הדמוגרפי של המעמד הבינוני וחלקו בעוגת ההכנסה הלאומית משמשים כאינדיקטורים של מידת השוויוניות של החברה כולה. חוקרים רבים מצביעים על מתאם בין מעמד בינוני חזק לבין רמת הפיתוח הכלכלי, הצמיחה הכלכלית ומידת הדמוקרטיה במדינה (ר' למשל: Acemoglu & Zilibotti 1997, Landes 1998, Barro 1996, Easterly 2001, Kharas, 2010, OECD 2011, Birdsall, Graham & Pettinato, 2000).

גלי המחאה של קיץ-סתיו 2011 בישראל, בארצות הברית, באירופה ובארצות נוספות העלו על סדר היום הציבורי את מצוקות הנוכחית של המעמד הבינוני. בישראל, עד אז, מחאה על רקע אי-שוויון כלכלי וחברתי היתה נחלתן של שתי קבוצות עיקריות: מזרחים בני המעמד הנמוך (מחאת ואדי סאליב בשנות ה-50, תנועת הפנתרים השחורים בשנות ה-70, תנועת האוהלים בשנות ה-80, כיכר הלאם בשנות ה-90) וערבים אזרחי ישראל, המוחים שנים רבות על אי שוויון במישור הכלכלי והחברתי. בי-2011 היו אלה לראשונה צעירות וצעירים בני המעמד הבינוני שהובילו תנועת מחאה שהוציאה מאות אלפי אזרחים לרחובות, מרביתם תושבי מרכז הארץ משכבות הביניים. במוקד המחאה עמדה התחושה שפירות הצמיחה הכלכלית מתנקזים בעיקר לקבוצה קטנה של בעלי הון בעוד חלקים נרחבים של הציבור בישראל מתקשים יותר ויותר להבטיח לעצמם ולילדיהם דיוור, חינוך ומוצרי צריכה בסיסיים.

עוד בשנות ה-1980 החלו חוקרים להצביע על מגמה של גידול בפערי ההכנסות בחלק גדול ממדינות המערב וכתוצאה מכך על הצטמקות והידלדלות של המעמד הבינוני (Thurrow 1984), ובעקבותיה אחרים, ר' סברסקי וקונור-אטיאס, 2007:5).

בשנים האחרונות, מחקרים הנערכים במסגרת "מחקרי הכנסות של לוקסמבורג" (LIS, LWS) מעלים תמונה של ירידת היקף ההכנסות והנכסים של המעמד הבינוני² בשנים 1980-2005 במרבית ארצות אירופה וצפון אמריקה – ובמיוחד בעשירונים ההכנסה 3-6 (Pressman 2007, 2009). הארצות בהן המעמד הבינוני נפגע פחות והוא עדיין גדול ויציב הן אלה המקיימות תשלומי העברה נדיבים ומערך פנסיה ציבורי מקיף; הדוגמא הבולטת ביותר הן ארצות סקנדינביה. בארצות כאנגליה וארצות הברית, שבהן מערך תשלומי העברה והפנסיה הציבורית מצומצמים, הפגיעה במעמד הבינוני גדולה במיוחד (Mahler, Jesuit and Paradowski 2010; Pressman 2009; Brandolini, 2010; Sierminska, Smeeding and Allegrezza 2010). מסקנה דומה עלתה מבדיקת מצבו של המעמד הבינוני לאחר המשבר הכלכלי של 2008 (Sierminska, Smeeding and Allegrezza 2010).

מהו המעמד הבינוני?

המושג מעמד מקורו במאה ה-19, בהגות המרקסיסטית. בניתוח הכלכלי-חברתי של מרקס מופיעים שני מעמדות הנבדלים זה מזה ביחס שלהם לאמצעי הייצור בחברה: המעמד הקפיטליסטי המכונה גם בורגנות הוא השולט ביחסי הייצור, ומעמד הפועלים הוא המעמד היצרני. בספרות האקדמית של המאה ה-20 רווחת יותר החלוקה לשלושה רבדים חברתיים הנבדלים זה מזה בעיקר ברמת החיים ורפואי הצריכה.

על בסיס זה פותחו הגדרות סטטיסטיות המתייחסות למעמד הבינוני כאל אחוז נתון באוכלוסייה, או קובעות את גודלו על פי חתכי הכנסה ורכוש של משקי הבית.

מסמך זה עוסק בניתוח סטטיסטי של משקי בית שבראשם שכי/ה ולכן נשתמש במושג רובה.

הרובד הבינוני כ־60% ממשקי הבית במדינה

לפי הגדרה זו, כאשר מחלקים את משקי הבית על פי עשירוני הכנסה, הרובד הבינוני כולל את העשירונים 3-8, כ־60% ממשקי הבית. הגדרה זו קובעת מראש ובהיקף רחב מאוד את הרובד הבינוני. מחקרים המתבססים על הגדרה זו מצביעים על שוני רב בין עשירונים 3-6 לבין עשירונים 7-8, כאשר מבחינות רבות האחרונים דומים יותר לעשירונים העליונים (Dallinger 2011; Mahler, Jesuit and Paradowski 2010).

הרובד הבינוני על פי ההכנסה החציונית של משקי הבית

ההגדרה הרווחת ביותר היא זו הקובעת את גבולות הרובד הבינוני בין 75% ל־125% מן ההכנסה החציונית ברוטו המתוקנת של משקי הבית (למשל: Pressman 2007; Birdsell, Graham and Pettinato 2000; Thurow 1985). זו ההגדרה שתשמש גם אותנו במסמך זה.

המבקרים טוענים שעל פי הגדרה זו, יוצא שכשליש מהאוכלוסייה, משקי בית בעלי הכנסות שמעל 125% מההכנסה החציונית, שייכים לרובד הגבוה, תוצאה שאינה סבירה. לפיכך הם מציעים להעמיד את גבולות הרובד הבינוני על 75%-150% מההכנסה החציונית למשק בית, הגדרה שהפכה גם היא מקובלת בספרות. חוקרים נוספים מרחיבים את הרובד הבינוני בצורה ניכרת על ידי הזזת גבול ההכנסה העליון ל־200% ואפילו 300% מההכנסה החציונית למשק בית (ר' סקירה אצל Brandolini, 2010: 5). יתרונן של הגדרות על פי הכנסות משקי הבית הוא באפשרות לעקוב אחר שינויים בגודל הרובד הבינוני ובחלקו בעוגת ההכנסות לאורך תקופות שונות וכן להשוות בין מדינות.

רובד בינוני לפי בעלות על רכוש

חוקרים אחרים טוענים כי לא די במדידת רמת ההכנסה של משקי הבית וכי יש לבדוק גם בעלות על נכסים ובמיוחד נכסים נזילים המאפשרים למשק הבית להתמודד עם משבר בהכנסות משכר. זאת הן לצורך קביעת קו הגבול בין הרובד הבינוני לרובד הנמוך והן כאינדיקציה למצבו ויציבותו של הרובד הבינוני לאורך זמן.

מחקרים העוסקים בבעלות על רכוש במדינות המפותחות מתבססים על בדיקה כללית של נכסי משקי הבית על פי הגדרה של "שווי נטו" נכסים בניכוי התחייבויות. אחרים בודקים בעלות על רכוש נזיל, המאפשר קיום של משק הבית באותה רמת חיים במקרה של משבר והיעדר שכר למשך 3 או 6 חודשים. הקו המגדיר את הרובד הבינוני הוא הבעלות על נכסים או הסכונות שמוציאים את משק הבית מסכנת עוני מידי במקרה של משבר הכנסה של אחד המפרנסים (Sierminska, Smeeding and Allegrezza 2010; Brandolini, 2010).

מחקרים שנעשו על סמך סקרי העושר של לוקסמבורג (LWS) ב־5 ארצות מצביעים על כך שכאשר בודקים את השווי של רכוש נזיל היכול לקיים את משק הבית בתקופת משבר למשך 3 חודשים לפחות, כמחצית ממשקי הבית בגרמניה וארצות הברית המוגדרים כרובד בינוני על פי הכנסתם, הם נטולי יתרות רכוש נזיל (Asset-poor). בכל 5 המדינות חלקו של הרובד הבינוני קטן משמעותית כאשר משתמשים במדר הרכוש הנזיל (Brandolini, 2010). בישראל איסוף הנתונים על רכוש נעשה בסקר הוצאות המשפחה של הלמ"ס אולם הוא מצומצם מאוד ולא מאפשר את יישום מדר הרכוש הנזיל.

כן משתמשים חוקרים בבעלות על בית מגורים ועל רכב ובשיעור ההוצאה על מגורים כמדר משלים להכנסה בעת זיהוי הרובד הבינוני. מדדים אחרים הנהוגים במיוחד במחקרים העוסקים בארצות מתפתחות הם רמת הדיור, כוח קנייה יומי, שיעור ההוצאה על

מזון או על בריאות וגישה לאשראי (Banjeee and Dufly, 2008).
אף כי בעלות על נכסים ויתרות רכוש הם חשובים להערכת רמת חיים ועושה, הרי שחסרונם העיקרי הוא הקושי באיסוף נתונים מהימנים. מרבית הנתונים מתבססים על סקרים בהם הנשאלים מעריכים את רכושם, ויש ספקות לגבי מהימנותן של הערכות אלה. כמו כן מתעוררות בעיות בהשוואה בין מדינות שונות עקב ההבדלים במחירי הדיור ובדפוס הדיור של האוכלוסייה. כך או כך, בישראל איסוף הנתונים על רכוש מצומצם מאד ולא מאפשר את יישום מדר הרכוש הנוזל.

ב. הגדרות סוציולוגיות

הגדרות סוציולוגיות של המעמד הבינוני מתייחסות לערכים ולדרך חיים: מקום מגורים, משלה יד, תרבות כלכלית של חסכון ותכנון לטווח ארוך, מספר ילדים מצומצם, השקעה כספית בחינוך והשכלה, דפוסי חינוך מסוימים וכיוצא בזה (למשל, Birenbaum-Carmeli 2001). חסרונן של הגדרות אלו הוא היותן תלויות תרבות כמו גם הקושי לשרטט קו ברור המבחין בין המעמד הבינוני הגבוה למעמד הגבוה.

הגדרה סוציולוגית קלה יותר למדידה מתבססת על משלה יד – עיסוק במקצועות מוגדרים או רמת המיומנות המקצועית של ראש משק הבית (Brandolini, 2010). אחרים מתמקדים בצורת ההעסקה ומבחינים בין עובדים יומיים/עונתיים/עובדי קבלן לעומת עובדים במשרה מלאה במקום קבוע – צורת העסקה המאפיינת את המעמד הבינוני (Banjeee and Dufly 2008). בישראל יש קושי ליישם הגדרות אלה, משום שגם עובדים משכילים בעלי מיומנויות מקצועיות – עובדות סוציאליות, עובדות הוראה ועובדי מחשבים – מועסקים פעמים רבות על ידי קבלני משנה.

ג. הגדרות במסמך זה

במסמך זה נערוך ניתוח מפורט של מאפייני הרובד הבינוני הישראלי, תוך השוואה לרובדים האחרים ובהינתן השינויים שנרשמו ברובד הבינוני בשני העשורים האחרונים. הניתוח מבוסס על קבצי סקרי ההכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנים 1992, 2002 ו-2010. כמו כן נעזרנו בסקרי הוצאות משקי הבית לעניין בעלות על דיוור.
הנתונים מתייחסים למשקי בית שבראשם שכירים ושכירות – המהווים רוב מוחלט בקרב משקי הבית. על פי נתוני בנק ישראל, רק כ-17% ממשקי הבית ברובד הבינוני ראש משק הבית הוא עצמאי (בנק ישראל, 13.3.2012).
את משקי הבית חילקנו לשלושה רבדים, כאשר הרובד הבינוני מוגדר, כמקובל במחקרים רבים, כמשקי בית שבראשם שכיר/ה שהכנסתם נעה בין 75% ל-125% מההכנסה החציונית ברוטו של משקי בית. הרובד הנמוך כולל משקי בית שהכנסתם עד 75% מההכנסה החציונית ברוטו במשק והרובד הגבוה כולל משקי בית שהכנסתם 125% ומעלה מההכנסה החציונית ברוטו במשק.
המאפיינים העיקריים אותם בדקנו הם גודלו של הרובד הבינוני וחלקו בעוגת ההכנסות, הכנסה חודשית, בעלות על דיוור, תעסוקה, גיל, הרכב מגדרי, עדתי ולאומי, רמת השכלה ומקום מגורים.

1. גודלו של הרובד הבינוני וחלקו בעוגת ההכנסות

בישראל, הרובד הבינוני מקיף מעט יותר מרבע ממשקי הבית והוא אף הצטמק במהלך שני העשורים האחרונים. בין השנים 1992-2010 קטן שיעור משקי הבית השייכים לרובד הבינוני ב-9.7%. בה בעת, שיעור משקי הבית ברובד הנמוך גדל ב-5.5% וברובד הגבוה - ב-3.5%. לאורך כל התקופה הרובד הבינוני היה הקטן מבין שלושת הרבדים.

לוח 1. שיעור משקי הבית בכל רובד, 1992, 2002 ו-2010 באחוזים, לפי הכנסה חציונית ברוטו למשק בית שבראשו שכיר/ה

	2010	2002	1992
רובד נמוך	34.4	34.3	32.6
רובד בינוני	27.8	28.1	30.8
רובד גבוה	37.8	37.6	36.5

מקור: ייבווד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

השוואה בינלאומית

החוקר סטיבן פרסמן פרסם נתונים השוואתיים על בסיס ה־Luxemburg Income Study, והשתמש לצורך כך בהגדרה מרחיבה של הרובד הבינוני - משקי בית שהכנסתם נעה בין 75%-150% של ההכנסה החציונית המתוקנת של משקי הבית. מהנתונים ניתן לראות כי הרובד הבינוני בישראל הוא מן הקטנים בארצות המערב. פרסמן מצייין כי ככל שהאי שוויון בארץ נתונה גבוה יותר, היקפו של הרובד הבינוני קטן יותר.

לוח 2. היקפו של הרובד הבינוני, ארצות נבחרות, אמצע שנות ה־2000 הכנסה חציונית ברוטו מתוקנת למשק בית

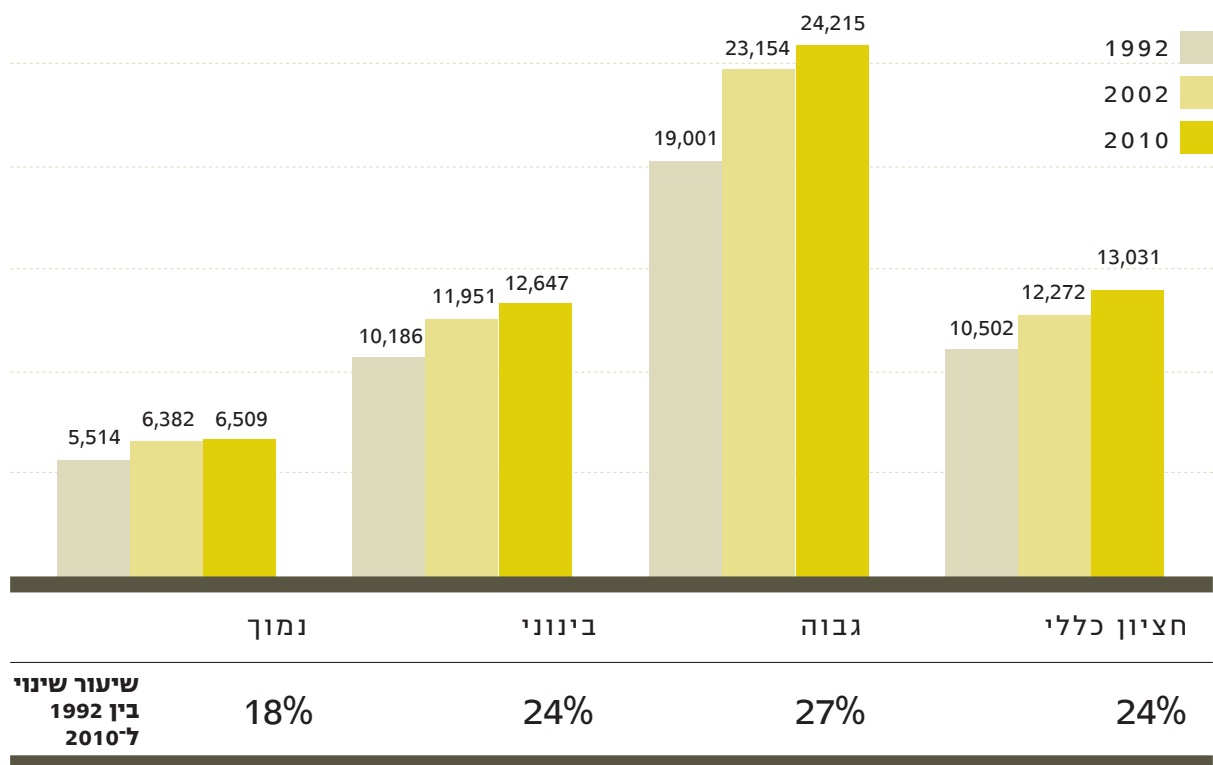
מדינה	חלקו של הרובד הבינוני	מדינה	חלקו של הרובד הבינוני
דנמרק (2004)	62.9%	קנדה (2004)	46.2%
שבדיה (2005)	61.1%	יוון (2004)	46.2%
נורווגיה (2004)	59.7%	בריטניה (2004)	45.0%
הולנד (2004)	58.5%	ספרד (2004)	44.2%
פינלנד (2004)	55.8%	אירלנד (2004)	42.9%
בלגיה (2000)	55.0%	אוסטרליה (2003)	40.3%
אוסטריה (2004)	54.6%	רוסיה (2000)	39.6%
גרמניה (2004)	52.1%	ארצות הברית (2004)	38.6%
צרפת (2005)	51.3%	ישראל (2005)	36.0%
שוויץ (2004)	50.7%	מקסיקו (2004)	33.8%
איטליה (2004)	46.8%	ברזיל (2006)	33.5%

מקור: Steven Pressman, 2007

ההכנסה של כל משקי הבית גדלה – אך במיוחד זאת של הרובד הגבוה

בין השנים 1992–2010 נרשמה עלייה בהכנסה החציונית של כל משקי הבית: העלייה בהכנסת הרובד הגבוה היתה הגדולה ביותר ואילו ברובד הנמוך היתה העלייה המתונה ביותר. הרובד הנמוך התרחק מעט מן הרובד הבינוני: אם ב־1992 עמדה ההכנסה החציונית של משקי הבית ברובד הנמוך על 54% מזו של הרובד הבינוני, ב־2010 היא הצטמקה לכדי 51% ממנה.

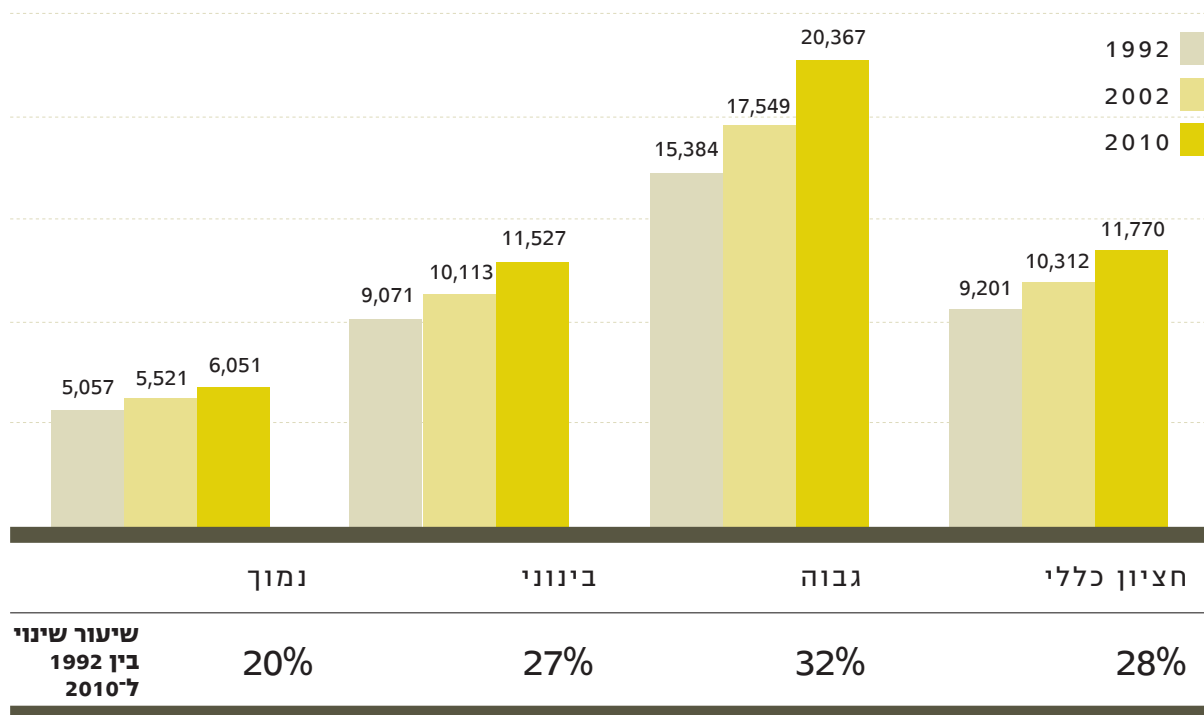
תרשים 1. הכנסה חציונית ברוטו של משקי בית שבראשם שכיר/ה לפי רובד, 1992, 2002, 2010-1 בש"ח, במחירי 2010

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

השיפור בהכנסה החציונית נטו למשק בית גדול יותר בכל הרבדים בהשוואה לשיפור בהכנסות ברוטו, אך במיוחד ברובד הגבוה בו עלתה ההכנסה החציונית נטו ב־32%. ההסבר לכך טמון במדיניות הפחתת מס ההכנסה על יחידים בשנים 2003–2010 שהיטיבה בעיקר עם בעלי שכר גבוה³.

תרשים 2. הכנסה חציונית נטו של משקי בית
שבראשם שכיר/ה לפי רובד, 1992, 2002, 2010-1
בש"ח, במחירי 2010

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

קיטוב בחלוקת ההכנסות וירידה בחלקו של הרובד הבינוני

בין 1992 ל-2010 הפכה חלוקת ההכנסות בין הרבדים מקוטבת יותר: חלקו של הרובד הנמוך ירד מעט וחלקו של הרובד הבינוני ירד ב-14% לערך - בעוד שחלקו של הרובד הגבוה עלה בהתאם, ב-6%.

לוח 3. חלקו של כל רובד בכלל הכנסות משקי הבית, 1992, 2002, 2010-1
באחוזים, לפי הכנסה חציונית ברוטו למשק בית שבראשו שכיר/ה

	2010	2002	1992
רובד נמוך	13.2	13.3	13.5
רובד בינוני	21.3	21.3	24.7
רובד גבוה	65.5	65.4	61.8

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

חלקו בהכנסות של הרובד הגבוה-גבול פי 9 לערך מחלק ההכנסות של הרובד הנמוך-נמוך

אבחנה מפורטת יותר מתקבלת כאשר מחלקים כל אחד משלושת הרבדים לשני תתי-רבדים, על בסיס ההכנסה החציונית ברוטו של משקי הבית בכל רובה. כך מתקבלים שישה רבדים, כלהלן: רובד גבוה-גבוה, רובד גבוה-נמוך, רובד בינוני-גבוה, רובד בינוני-נמוך, רובד נמוך-גבוה ורובד נמוך-נמוך.

הלוח שלהלן מעלה פער יציב של כ-30% בין שני חלקי הרובד הבינוני – תוך כדי הצטמצמות של הרובד כולו במהלך השנים. פער גדול יותר שורר כל השנים בין הרובד הבינוני-גבוה לרובד הגבוה-נמוך. הפער הפנים-רובדי הגדול ביותר שורר בין שני חלקי הרובד הגבוה. הרובד הגבוה-גבוה של משקי הבית נהנה לאורך כל התקופה מכ-40% מכלל הכנסות משקי הבית בישראל שבראשם שכירים.

לוח 4. חלקו של כל רובד בכלל הכנסות משקי הבית, 1992, 2002 ו-2010 באחוזים, לפי הכנסה חציונית ברוטו למשק בית שבראשו שכיר/ה

	2010	2002	1992	
רובד נמוך-נמוך	4.9	4.8	5.0	
רובד נמוך-גבוה	8.3	8.3	8.5	
רובד בינוני-נמוך	9.3	9.2	10.8	
רובד בינוני-גבוה	12.0	11.8	13.9	
רובד גבוה-נמוך	22.4	21.8	22.2	
רובד גבוה-גבוה	43.1	44.2	39.6	
סה"כ	100	100	100	

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

בעלות על נכסים

בישראל לא נאספים נתונים אודות בעלות על נכסים, קבועים וגזילים, כפי שנעשה במחקרי העושר של לוקסמבורג (LWS) הנערך בנוסף ל-LIS, סקר ההכנסות). בסקרי ההכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נבדקות הכנסות הוניות שוטפות, אך הנתונים המתפרסמים הם בגדר הערכה בלבד והם אינם כוללים את שווי הנכסים.

יוצאי דופן הם נתוני סקרי הוצאות משקי הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מהם ניתן ללמוד אודות בעלות על דיור וערך הדיור של כלל משקי הבית לפי עשירוני הכנסה. בהתבסס על סקרים אלה נוכל להגדיר את הרובד הבינוני כשליש ממשקי הבית – עשירוני הכנסה 5-7 – הגדרה שונה מזו המשמשת אותנו במסמך זה, אך היות וזהו הנתון המהימן היחיד המתייחס לבעלות על נכסים, בחרנו להציגו.

ירידה בשיעור הבעלות ופערים גדולים בשווי הדירות של העשירוני השונים

בשנים 1992-2010 ירד שיעור הבעלות על דירה בכל העשירוני למעט בעליון, שבו נרשמה עליה. הירידה החדה ביותר נרשמה בעשירון 5. הפער בין עשירוני הביניים לעשירון העליון ניכר בערך הדירות יותר מאשר בשיעור הבעלות. ערך דירה ממוצעת בעשירון העליון גבוה פי שניים מערכה הממוצעת של דירה בבעלות משקי בית בעשירוני הביניים. יתרה מזאת, בין 1992 ל-2010 גדל ערך דירה בעשירון העליון ב-90% (וערך דירה בעשירון הנמוך ב-105%) בעוד שערך דירה בעשירון 5 גדל רק ב-45%.

לוח 5. שיעור הבעלות על דירות וערך הדירה בבעלות, לפי עשירוני הכנסה נבחרים, 1992, 2002 ו-2010

בש"ח, במחירי 2010, לפי עשירוני הכנסה נטו לנפש סטנדרטית

	2010	2002	1992		
	69.2%	69.6%	71.2%	שיעור בעלות	סה"כ האוכלוסייה
	1,237,000	959,600	736,100	ערך דירה (ש"ח)	
	41.2%	32.7%	43.3%	שיעור בעלות	עשירון 1
	688,000	611,200	334,900	ערך דירה (ש"ח)	
	65.9%	74.5%	76.1%	שיעור בעלות	עשירון 5
	918,000	777,800	631,500	ערך דירה (ש"ח)	
	73.0%	77.7%	73.8%	שיעור בעלות	עשירון 6
	1,085,000	873,900	675,400	ערך דירה (ש"ח)	
	77.4%	77.5%	80.7%	שיעור בעלות	עשירון 7
	1,196,000	932,900	753,600	ערך דירה (ש"ח)	
	84.5%	84.7%	83.9%	שיעור בעלות	עשירון 10
	2,205,000	1,641,300	1,163,100	ערך דירה (ש"ח)	

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית, שנים שונות.

2. הרובד הבינוני לפי גיל, לאום, מוצא ומגדר

2.1 גיל

בשנים 1992-2010 נרשמה ירידה קלה בייצוגן של כל קבוצות הגיל ברובד הבינוני, ובמיוחד בקבוצת הגיל 55-64. ברובד הנמוך חלה עליה בייצוגן של קבוצות הגיל 35-44 ו-45-54 בעוד ייצוגן ברבדים הבינוני והגבוה ירד. ברובד הגבוה היתה עליה קלה בקצוות: בקבוצות הגיל 25-34 ו-55-64. באופן כללי ניתן לראות מתאם בין גיל ומיקום רובדי: בגילאים 25-34, הפלח הגדול ביותר של משקי הבית משוייך לרובד הנמוך, בעוד שבגילאים 35-64 הוא משוייך לרובד הגבוה.

לוח 6. משקי בית לפי רובד וקבוצות גיל, 1992, 2002 ו-2010 באחוזים מתוך קבוצת הגיל של כל רובד לפי שנה, משקי בית שבראשם שכיר/ה

רובד גבוה			רובד בינוני			רובד נמוך			קבוצות גיל
2010	2002	1992	2010	2002	1992	2010	2002	1992	
27.0	28.3	25.7	31.6	28.9	32.1	41.4	42.8	42.2	34-25
39.5	39.9	39.7	28.7	29.0	32.3	31.7	31.1	27.9	44-35
47.5	49.5	48.3	26.1	28.2	28.9	26.4	22.3	22.8	54-45
48.6	46.6	44.2	24.4	25.5	28.4	27.0	27.9	27.5	64-55

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

2.2 . קבוצות לאום ומוצא

כדי לבחון את הקשר בין רובד כלכלי ומוצא בחרנו חמש קבוצות מוצא: ערבים, יהודים מזרחים דור שני (ילידי ישראל שאביהם יליד אסיה/אפריקה), אשכנזים דור שני (ילידי ישראל שאביהם יליד אירופה/אמריקה), ישראלים דור שני (ילידי ישראל שאביהם יליד ישראל) ועולי בריה"מ לשעבר שהגיעו לישראל בשנות ה-1990. ברקנו כיצד נחלקת כל קבוצת מוצא בין הרבדים.

לוח 7. הרכב שלושת הרבדים לפי לאום ומוצא, 1992, 2002, 2010-1
מתוך קבוצת המוצא בכל שנה, משקי בית שבראשם שכיר/ה

	רובד גבוה			רובד בינוני			רובד נמוך		
	2010	2002	1992	2010	2002	1992	2010	2002	1992
יהודים	41.6	40.7	37.7	28.5	28.0	31.1	29.9	31.3	31.2
עולי בריה"מ לשעבר	27.2	21.4	10.6	34.0	32.0	32.7	38.7	46.6	56.7
מזרחים דור שני	45.3	39.1	24.9	30.0	32.0	35.8	24.6	28.9	39.2
אשכנזים דור שני	54.7	56.6	55.1	24.7	22.3	23.6	20.6	21.1	21.3
ילידי ישראל דור שני	40.7	43.8	42.9	25.6	22.7	26.1	33.7	33.5	31.0
ערבים	12.6	13.9	17.1	23.4	28.8	26.4	64.0	57.3	56.4

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

נתחיל בהשוואה בין שתי קבוצות הלאום הגדולות, יהודים וערבים. באופן כללי ניתן לקבוע כי בתקופה הנדונה כאן הורע מצבם הכלכלי של הערבים אזרחי ישראל, בעוד שמצבם של היהודים (בממוצע) השתפר. ב-2010, 41.6% מן היהודים היו ברובד הגבוה – גידול של 10% לעומת 1992; לעומת זאת, בקרב הערבים השינוי הבולט ביותר הוא הגידול של 13.5% ברובד הנמוך, מ-56.4% ב-1992 ל-64% ב-2010. במקביל נרשמה ירידה גם ברובד הבינוני הערבי, שהיתה חדה במיוחד בעשור האחרון – מ-28.8% ב-2002 ל-23.4% ב-2010. גם הרובד הבינוני היהודי הצטמצם, אך בשיעורים נמוכים יותר.

בקרב משקי בית שבראשם מזרחים (דור שני), הרובד הבינוני, שהיה הגדול ביותר ב-1992, ירד מ-35.8% ב-1992 ל-32.0% ב-2002 ול-30% ב-2010; גם הרובד הנמוך ירד באופן משמעותי. הצד השני של המטבע הוא הגידול של 82% ברובד הגבוה, לכדי 45.3% מכלל הקבוצה – השינוי המשמעותי ביותר מבין כלל הקבוצות.

גם בקרב משקי הבית שבראשם עולים מברית המועצות לשעבר חל שיפור משמעותי: הרובד הבינוני גדל מעט; הרובד הנמוך קטן באופן משמעותי – מ-56.7% ב-1992 ל-38.7% ב-2010. הצד השני של המטבע הוא גידול של כמעט פי 2.5 ברובד הגבוה – מ-10.6% ב-1992 ל-27.2% ב-2010.

יש לציין כי הן בקרב המזרחים דור שני והן בקרב עולי ברית המועצות, השיפור העיקרי נרשם בחלקה הראשון של התקופה הנסקרת כאן, 1992-2002.

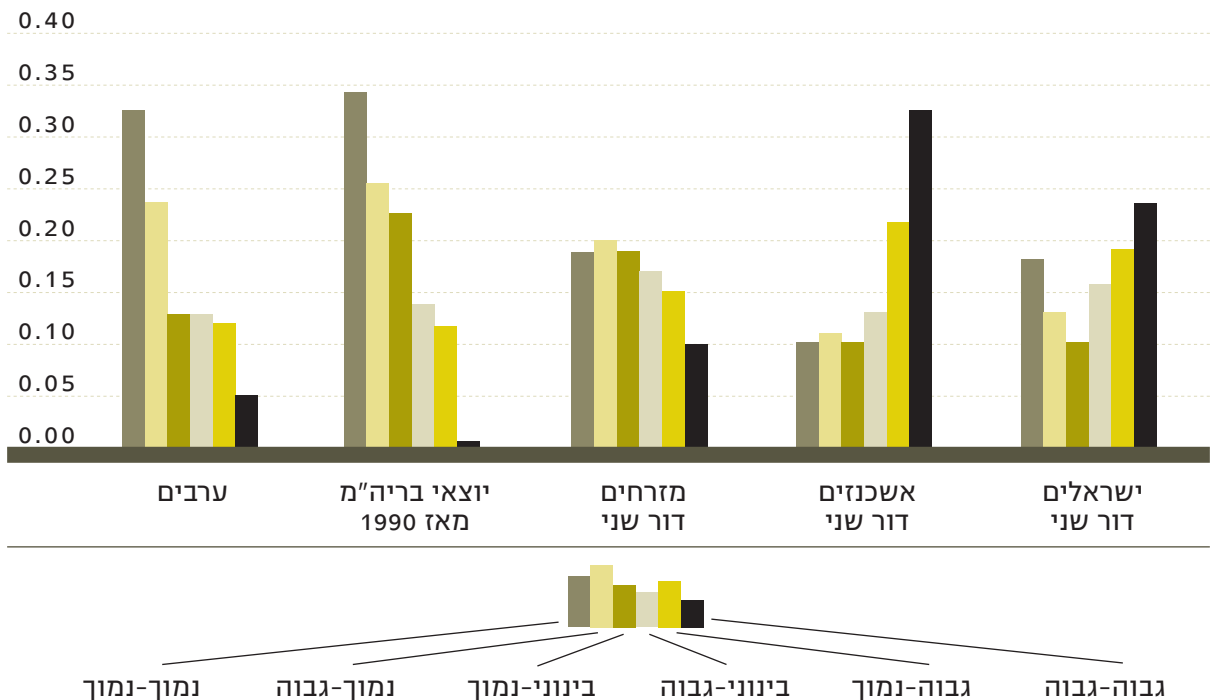
בקרב משקי בית שבראשם אשכנזים (דור שני), מעל 50% היו ונותרו ברובד הגבוה; בהתאם לכך ייצוגם ברובד הבינוני וברובד הנמוך הוא הנמוך ביותר.

על הקשר בין מוצא ורובד

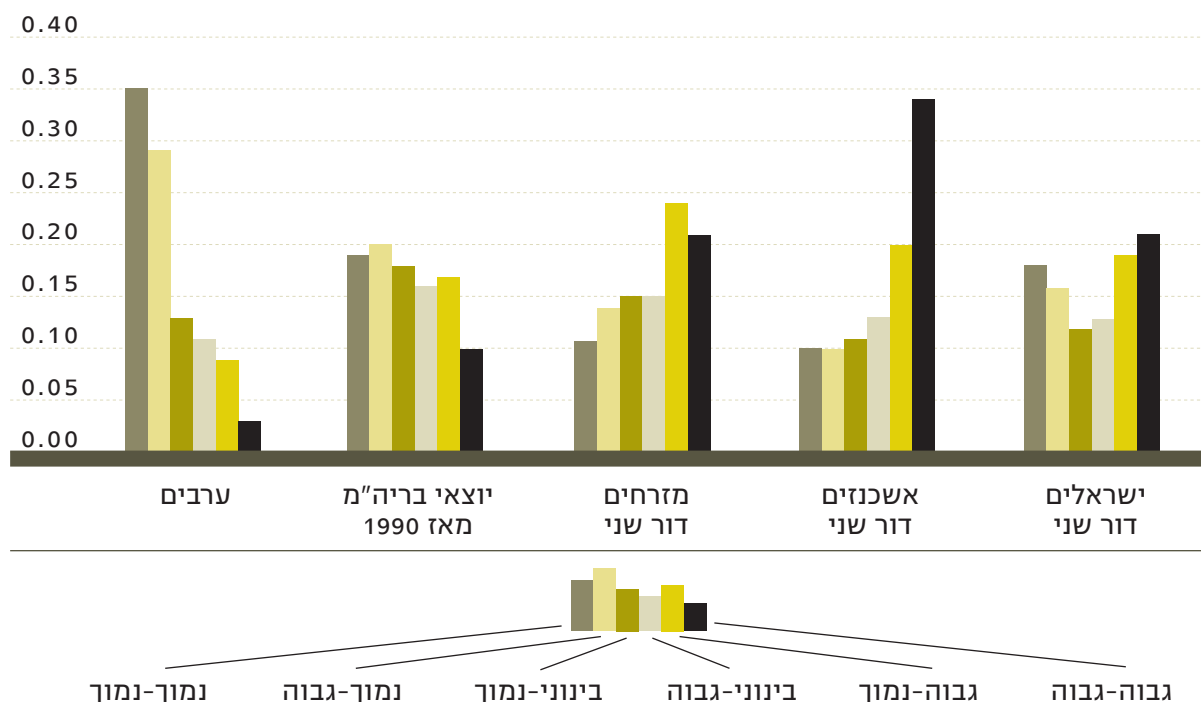
כדי לברוק את הקשר בין מוצא ורובד, חישבנו את ההסתברות של כל קבוצה להיות בכל אחד מהרובדים בשנים השונות. ההסתברות עבור כל ראש משק בית נובאה באמצעות המשתנים העיקריים הנסקרים במחקר: מוצא של ראש משק הבית, מגדר, השכלה ומשלה יד. בלוחות הבאים ניתן לראות את ההסתברות הממוצעת של כל אחת מקבוצות המוצא להיות שייכת לרובד מסוים, על פי החלוקה לששת הרובדים הבאים: נמוך-נמוך ונמוך-גבוה, בינוני-נמוך ובינוני-גבוה, גבוה-נמוך וגבוה-גבוה.

ניתן לראות כי חל שיפור במצבם של יוצאי בריה"מ לשעבר (מאז 1990) ומזרחים דור שני. במקביל ההסתברות של הערבים להיות בכל אחד מהרובדים נותרה ללא שינוי לאורך שני העשורים האחרונים. הפערים בין מזרחים דור שני ואשכנזים דור שני הצטמצמו, אך נותר פער משמעותי ברובד הגבוה-גבוה, שם לאשכנזים דור שני עדיין קיים יתרון מובהק. חשוב להזכיר שהנתונים במסמך זה אינם כוללים בעלות על דיור ונכסים לפי מוצא. בדיקה של רכוש לפי מוצא עשויה להצביע על פער גדול יותר בין אשכנזים דור שני למזרחים דור שני, זאת בשל הפער הגדול מאד בין קבוצות המוצא ברור הראשון - ייצוג יתר למזרחים ברובד הנמוך וריכוז של אשכנזים ברובד הגבוה. אין ספק כי לפער היסטורי זה נודעה השפעה על הורשה של נכסים או סיוע כלכלי ברכישת דירה.

תרשים 3א. הסתברות להיות בכל אחד מהרובדים, 1992 לפי קבוצות מוצא

תרשים 3.3. הסתברות להיות בכל אחד מהרבדים, 2010
לפי קבוצות מוצא

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

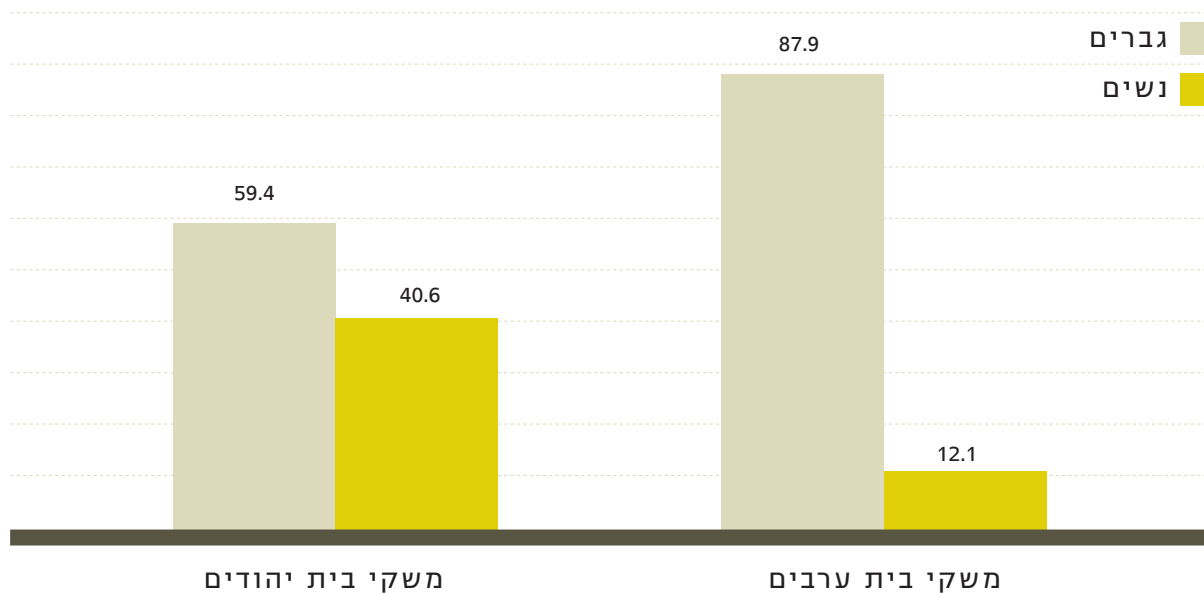
2.3. הרובד הבינוני, ראש משק בית לפי מגדר

בסקרי ההכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "ראש משק בית" מוגדר כמבוגר העובד את מספר השעות הגבוה ביותר במשק הבית⁴.

בראש מרבית משקי הבית בישראל עומדים גברים. שיעור משקי הבית שבראשם גבר גבוה יותר אצל הערבים, כפי שניתן לצפות לאור השיעור הנמוך של השתתפות נשים ערביות בשוק העבודה – בשנת 2010, כ-22% לעומת כ-62% בקרב הנשים היהודיות (למ"ס, סקר כוח אדם 2010).

שיעורם הגבוה יותר של משקי בית שבראשם גברים מובן על רקע השיעור הגבוה יותר של נשים המועסקות במשרות חלקיות: בשנת 2010, 40% מהנשים הועסקו במשרה חלקית לעומת 19% מהגברים (שם, שם). עם זאת, העובדה שכ-40% ממשקי הבית היהודים ראש משק הבית היא אישה, מפתיעה. כפי שניתן לראות בתרשים 4, הדבר משקף את שיעורן הגבוה של נשים העומדות בראש משק בית ברובד הנמוך.

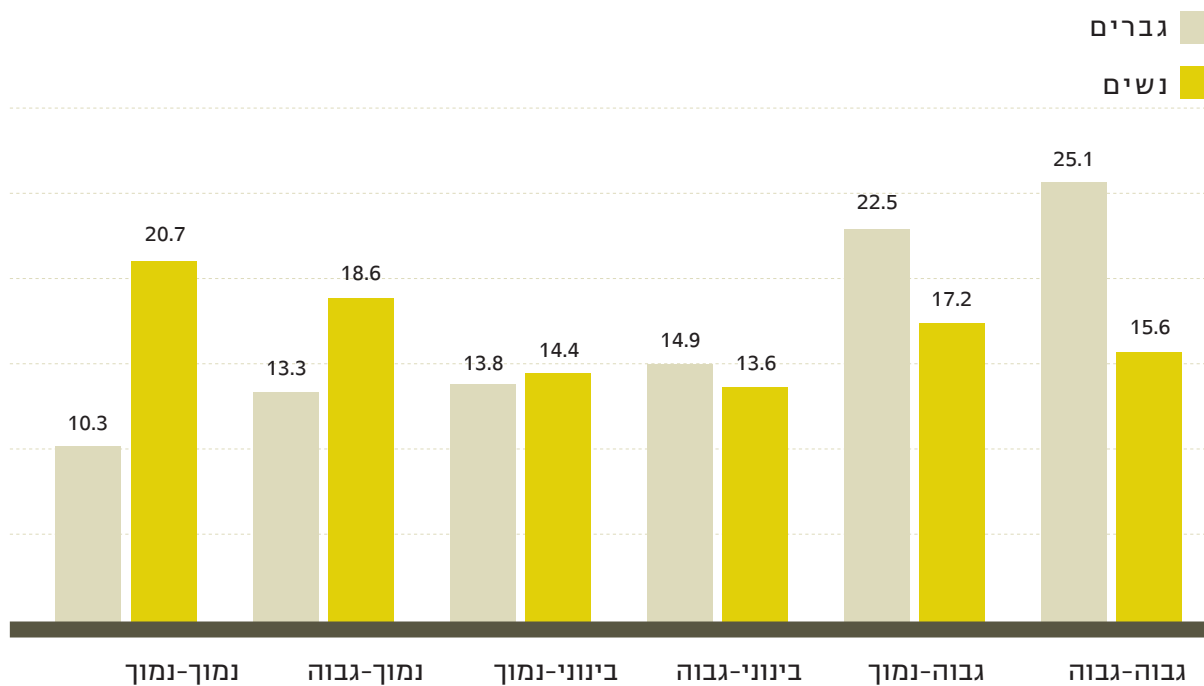
תרשים 4. ראש משק בית לפי לאום ומגדר, 2010
 באחוזים מתוך קבוצת הלאום, משקי בית שבראשם שכיר/ה

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

מעניין לציין כי בקרב משקי הבית היהודיים המשתייכים לרובד הבינוני, אין הברלים משמעותיים בזהות המגדרית של ראש משק הבית: שיעור משקי הבית שבראשם גברים דומה לשיעור משקי הבית שבראשם נשים. בשני הרכדים האחרים, לעומת זאת, ההבדלים משמעותיים ביותר ומעידים על אי־שוויון מגדרי בולט: ברובד הנמוך ובמיוחד בחלקו התחתון, שיעור משקי הבית שבראשם עומדות נשים גבוה פי שניים משיעור משקי הבית שבראשם גברים. הסבר אפשרי לכך הוא שיעורם הגבוה יחסית של משקי בית של נשים חד הוריות ברובד הנמוך⁵. ברובד הגבוה, לעומת זאת, התמונה הפוכה – שיעור משקי הבית שבראשם עומדים גברים יותר וזאת במיוחד ברובד הגבוה־גבוה. ממצא זה עולה בקנה אחד עם העובדה שפערי השכר הבין־מגדריים גדלים ככל שעולים בסולם השכר (המוסד לביטוח לאומי, ממוצע שכר והכנסה לפי יישוב, שנים שונות).

תרשים 5. ראש משק בית יהודי לפי רובד ומגדר, 2010
 באחוזים מתוך קבוצת מגדר, משקי בית שבראשם שכיר/ה

הערה: בשל השיעור הנמוך של משקי בית ערבים שבראשם אשה, מדובר במדגם קטן מכדי שניתן יהיה לבדוק נתונים זהים במשקי הבית הערבים.
 מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

3. הרובד הבינוני בשוק העבודה: מספר מפרנסים, משלחיד וענפי תעסוקה

3.1 מספר מפרנסים במשקי הבית

ברובם הגדול של משקי הבית ברובד הנמוך יש מפרנס/ת אחד/ת; הדבר בולט במיוחד ברובד הנמוך-נמוך, שבו בכ- 93% ממשקי הבית יש מפרנס/ת אחד/ת בלבד. בשני הרבדים האחרים, לעומת זאת, יש שני מפרנסים או יותר. עם זאת, כאשר מחלקים את הרובד הבינוני לשני חלקיו, מתברר כי בקרב משקי בית מהרובד הבינוני-נמוך, ב- 40.5% ממשקי הבית יש מפרנס/ת אחד/ת, לעומת 28.5% בלבד בקרב משקי הבית ברובד הבינוני-גבוה.

לוח 8. מספר מפרנסים למשק בית לפי רובד, 2010
באחוזים מתוך משקי הבית שבראשם שכיר/ה בכל רובד

מפרנס/ת אחד/ת	שני מפרנסים	שלושה מפרנסים או יותר	סה"כ	
92.8	6.8	0.4	100	רובד נמוך-נמוך
68.0	30.4	1.7	100	רובד נמוך-גבוה
40.5	53.5	6.0	100	רובד בינוני-נמוך
28.5	57.5	14.0	100	רובד בינוני-גבוה
21.7	56.7	21.7	100	רובד גבוה-נמוך
15.0	60.6	24.4	100	רובד גבוה-גבוה

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

בתקופה הנדונה כאן, 1992-2010, השינוי העיקרי במספר מפרנסים למשק בית התרחש בקרב הרובד הבינוני-נמוך, שיעור משקי בית שבראשם שני מפרנסים גדל מ- 43.2% ל- 53.5% (לוח 9 להלן); גידול מקביל אך קטן יותר - 2.6 נקודות האחוז - נרשם ברובד הבינוני גבוה. נתון זה מצביע על כך שב- 2010 נדרשו יותר מפרנסים כדי להשתייך לרובד הבינוני.

לוח 9. מספר מפרנסים במשקי בית של הרובד הבינוני, 1992 ו-2010
באחוזים מתוך משקי הבית שבראשם שכיר/ה בכל רובד

רובד בינוני-נמוך		רובד בינוני-גבוה		
1992	2010	1992	2010	
53.4	40.5	34.7	28.5	מפרנס/ת אחד/ת
43.2	53.5	54.9	57.5	שני מפרנסים
3.3	6.0	10.2	14.0	3 מפרנסים או יותר
100	100	100	100	סה"כ

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

א. רבדים לפי משלח יד

הפערים הבינ-רובדיים המשמעותיים ביותר בכל הנוגע למשלחי יד הם בשני תחומים: משלחי יד אקדמיים וניהוליים (לפירוט משלחי היד ר' נספח), מצד אחר, ועיסוקים בלתי מקצועיים, מצד שני. כשני שלישים מבעלי העיסוקים האקדמיים משתייכים לרובד הגבוה וכך גם כשלושה רבעים מן המנהלים; לעומת זאת, למעלה מ-60% מן המועסקים הבלתי מקצועיים משתייכים לרובד הנמוך. תחום המכירות והשירותים הפך משלח יד מובהק של הרובד הנמוך: בשנים 1992-2010 נרשם גידול של כ-36% בשיעור המועסקים מהרובד הנמוך בענף זה, לצד ירידה בשיעור דומה ברובד הגבוה. הרובד הבינוני מאופיין במגוון של משלחי יד והמגמות פחות מובהקות מאשר ברבדים האחרים. עם זאת חלקו של הרובד הבינוני בולט יותר בקרב עובדים מקצועיים בחקלאות, תעשייה ובניין, עובדי מכירות ושירותים ועובדי פקידות (לפירוט משלחי היד בכל קטגוריה ר' נספח "אורות הנתונים").

לוח 10. משלחי יד לפי רובד, 1992, 2002 ו-2010
באחוזים מתוך קבוצות משלח-יד של כל שנה, משקי בית שבראשם שכיר/ה

רובד גבוה	רובד בינוני			רובד נמוך					
	2010	2002	1992	2010	2002	1992		2010	2002
62.9	66.5	61.2	21.9	19.8	22.5	15.2	13.7	16.3	אקדמי
41.6	39.8	41.3	27.2	28.9	32.9	31.2	31.3	25.8	חופשי וטכני
74.3	76.7	75.5	19.7	16.4	18.2	6.1	6.9	6.3	מנהלים
37.9	37.0	37.5	29.6	32.2	31.0	32.5	30.8	31.5	עובדי פקידות
23.1	22.7	36.4	30.5	27.0	29.4	46.5	50.3	34.2	סוכנים, מכירות ושירותים
24.4	23.7	23.2	32.1	35.8	34.4	43.5	40.5	42.4	עובדים מקצועיים בחקלאות, בתעשייה ובבניין
11.1	10.9	10.7	27.1	26.5	24.0	61.9	62.6	65.3	עובדים בלתי מקצועיים

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

ב. משלחי יד של הרובד הבינוני

ב-2010, משלחי היד השכיחים ביותר לרובד הבינוני היו עובדים מקצועיים בתעשייה ובניין ועובדי מכירות ושירותים. בשני משלחי יד אלה יחד הועסקו כמעט מחצית השכירים בני הרובד הבינוני-נמוך וכ-40% מהמועסקים בקרב הרובד הבינוני-גבוה. כשליש נוסף הועסקו במקצועות חופשיים, טכניים ופקידות. לעומת זאת, רק 12% מהשכירים ברובד הבינוני הועסקו במשלחי יד אקדמיים.

לוח 11. משלחי יד של הרובד הבינוני, 2010
באחוזים מתוך הרובד, משקי בית שבראשם שכיר/ה

	לא מקצועיים	מקצועיים בחקלאות, בתעשייה ובניין	סוכנים, מכירות ושירותים	מנהלים פקידות	חופשי וטכני	אקדמי	
בינוני-נמוך	8.2	25.2	22.6	16.5	4.3	13.2	100
בינוני-גבוה	6.1	23.4	18.9	17.6	5.6	14.4	100

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

בין 1992 ל-2010 נרשם גידול ניכר בכלל המועסקים במשק בתחום המכירות והשירותים (ר'נספה), גידול שהשפיע על הרבדים הנמוך והבינוני ופחות על הרובד הגבוה.

באותן שנים גם מספר העובדים המקצועיים בתעשייה ובבניין הצטמצם כמחצית בכל הרבדים, אך במיוחד ברובד הנמוך (לוח 12 להלן). הסבר אפשרי לכך הוא כניסתם של מהגרי עבודה ובתקופות מסוימות גם של עובדים פלסטיניים לתחום הבניין ובמידה פחותה לתעשייה (קמפ ורייכמן, 2008: תרשים 1. יצויין כי משקי בית של מהגרי עבודה ופלסטיניים אינם כלולים בסקרי ההכנסות של הלמ"ס).

לוח 12. רובד ומשלח יד, 1992, 2002 ו-2010
באחוזים מתוך הרובד, משקי בית שבראשם שכיר/ה

	רובד גבוה			רובד בינוני			רובד נמוך		
	2010	2002	1992	2010	2002	1992	2010	2002	1992
אקדמי	25.9	24.5	18.4	12.0	9.5	8.1	6.7	5.3	5.4
חופשי וטכני	15.8	15.2	15.6	13.8	14.4	14.8	12.6	12.6	10.6
מנהלים	14.1	17.3	16.4	5.0	4.8	4.7	1.2	1.6	1.5
עובדי פקידות	16.4	15.2	13.6	17.1	17.2	13.3	14.9	13.3	12.5
סוכנים, מכירות ושירותים	11.8	9.9	6.5	20.7	15.3	6.2	25.2	23.0	6.6
עובדים מקצועיים בחקלאות, בתעשייה ובבניין	13.8	15.1	28.5	24.3	29.8	50.1	26.2	27.2	56.6
עובדים בלתי מקצועיים	2.2	2.8	1.0	7.2	8.9	2.8	13.1	17.0	6.9

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

ג. משלח יד לפי קבוצות מוצא

את התפלגות משלחי היד בקרב הרבדים השונים ניתן לבחון גם לפי קבוצות מוצא. לצורך כך בחרנו בשלושה: משלחי יד אקדמיים, המאפיינים יותר את הרובד הגבוה, ועובדים מקצועיים בתעשייה, בניין וחקלאות ובמכירות ושירותים – משלחי יד המאפיינים את הרובד הבינוני.

משלח יד אקדמי

במהלך התקופה הנדונה כאן, 1992–2010, חל גידול בשיעור האקדמאים המשתייכים לרובד הגבוה בכל קבוצות המוצא, למעט אשכנזים דור שני (שאומנם ירד, אך נותר גבוה ביותר במהלך שני העשורים). הגידול המשמעותי ביותר נרשם בקרב יוצאי ברית המועצות לשעבר: ב־1992, 23.8% מן האקדמאים יוצאי ברית המועצות השתייכו לרובד הגבוה ואילו ב־2010 עלה השיעור לכדי 58.5% – קפיצה של 14.5%. שיעור האקדמאים יוצאי ברית המועצות לשעבר המשתייכים לרובד הנמוך ירד מאוד והוא דומה ב־2010 לזה של הקבוצות היהודיות האחרות.

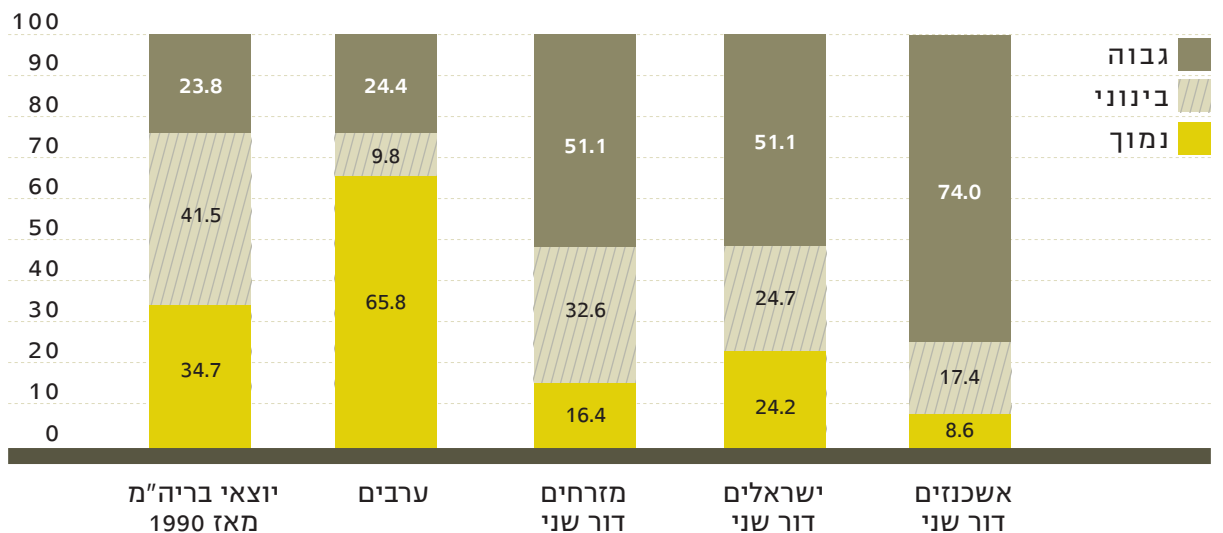
בקרב האקדמאים הערבים חל גידול קטן יותר אך מאוד משמעותי גם הוא: מ־24.4% ברובד הגבוה ב־1992 ל־37.9% ב־2010 – קפיצה של 5.5%. עם זאת, שיעורם של האקדמאים הערבים המשתייכים לרובד הגבוה ב־2010 הוא הנמוך מבין כל קבוצות המוצא – 37.9%, בהשוואה ל־58.5% בקרב האקדמאים יוצאי ברית המועצות לשעבר, 67.1% בקרב האקדמאים המזרחים (דור שני) ו־70.2% בקרב האקדמאים האשכנזים (דור שני). ועוד – שיעורם של האקדמאים הערבים המשתייכים לרובד הנמוך קטן במהלך התקופה הנדונה בכמחצית, אך הוא עדיין הגבוה ביותר מבין כל קבוצות המוצא – 34.3%.

גם בקרב אקדמאים מזרחים (דור שני) נרשם גידול מאוד משמעותי בשיעור ההשתייכות לרובד הגבוה – מ־51.1% ב־1992 ל־67.1% ב־2010 – קפיצה של 31%.

בקרב האקדמאים האשכנזים (דור שני) נרשמה ירידה קלה בשיעורם ברובד הגבוה, יציבות ברובד הבינוני וגידול של פי 1.5 בשיעורם ברובד הנמוך. עם זאת, גם ב־2010 70% מהאקדמאים האשכנזים השתייכו לרובד הגבוה.

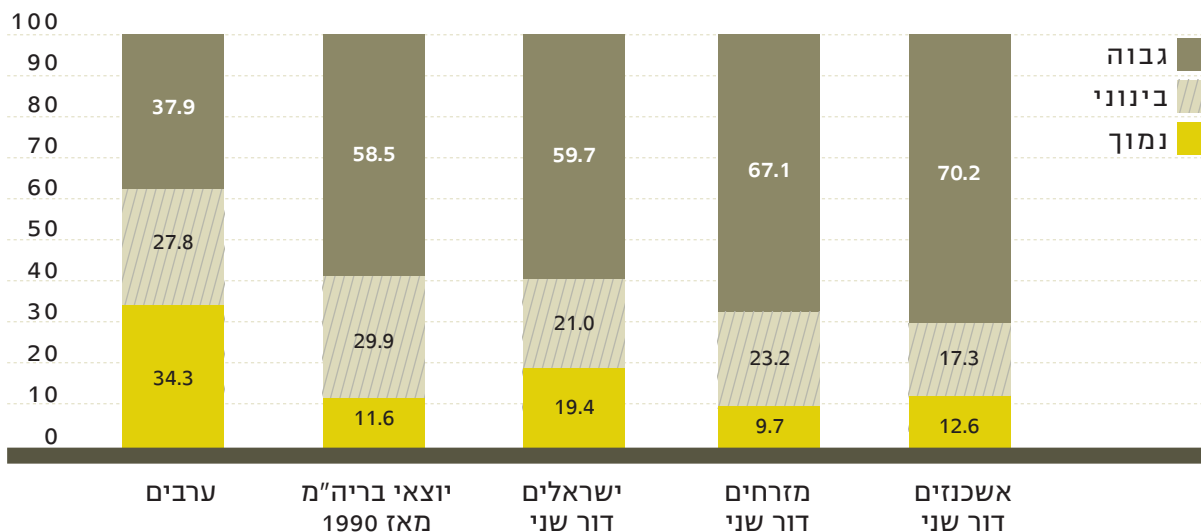
תרשים 6א. משקי בית לפי רובד המועסקים במשלח יד אקדמי, 1992

באחוזים מתוך קבוצת המוצא, משקי בית שבראשם שכיר/ה

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

תרשים 16. משקי בית לפי רובד המועסקים במשלח יד אקדמי, 2010
 באחוזים מתוך קבוצת המוצא, משקי בית שבראשם שכיר/ה

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

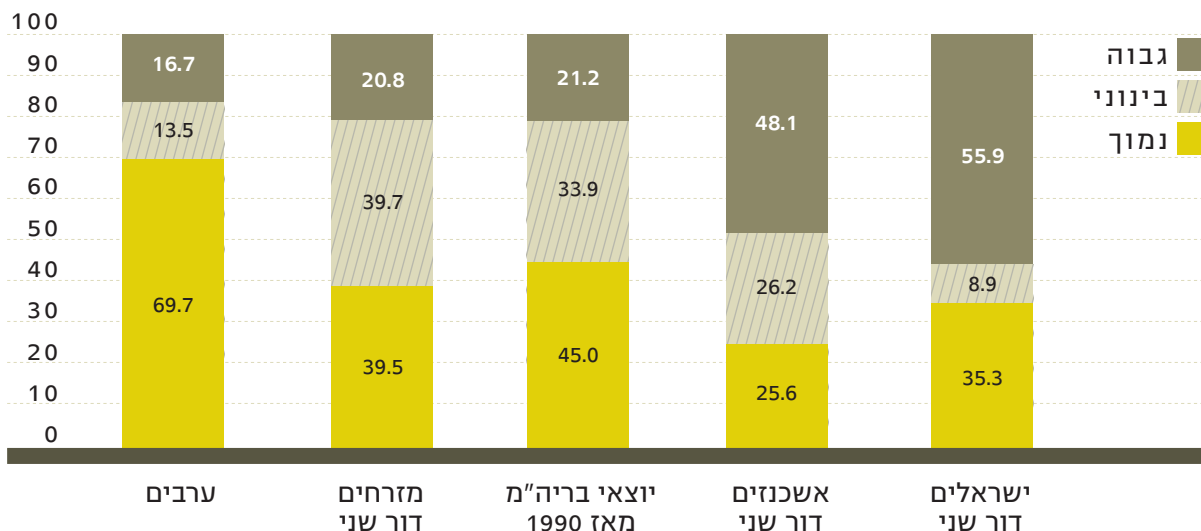
מכירות ושירותים

בשנים 1992-2010 חלה ירידה ניכרת בשיעור המועסקים במכירות ושירותים ברובד הגבוה ועליה בשיעורם ברובד הנמוך במרבית קבוצות מוצא, למעט בקרב מזרחים דור שני. מגמה זו מצביעה על כך שהגידול בשיעור המועסקים במשלחי יד אלה הוא בעיקר במשרות בשכר נמוך.

בקרב ערבים ויוצאי ברית המועצות לשעבר, כ-60% מהמועסקים במשלחי יד אלה ב-2010 השתייכו לרובד הנמוך, כלומר היו מצויים בתחתית הפירמידה של תחום המכירות והשירותים. רק בקרב אשכנזים בני הדור השני הקבוצה הגדולה ביותר של עובדי המכירות והשירותים השתייכה לרובד הגבוה.

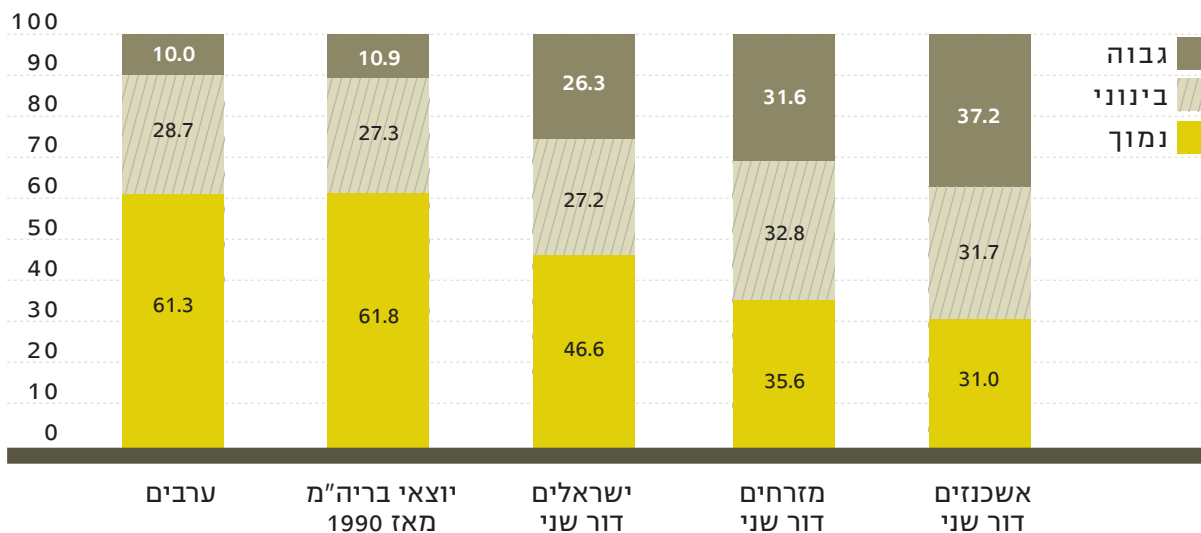
בקרב מזרחים דור שני חלה עליה בעובדי המכירות והשירותים השייכים לרובד הגבוה, נתון התואם את השיפור הכללי בהכנסות של קבוצת מוצא זו.

תרשים 17. משקי בית לפי רובד המועסקים במכירות ושירותים, 1992
 באחוזים מתוך קבוצת המוצא, משקי בית שבראשם שכיר/ה

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

תרשים 17. משקי בית לפי רובד המועסקים במכירות ושירותים, 2010
 באחוזים מתוך קבוצת המוצא, משקי בית שבראשם שכיר/ה

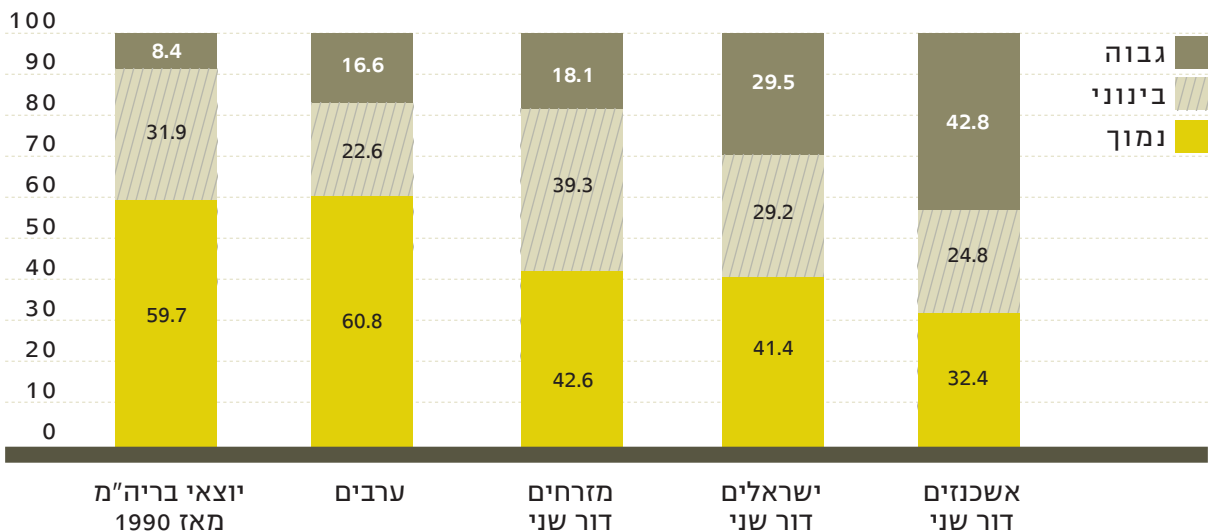

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

עובדים מקצועיים

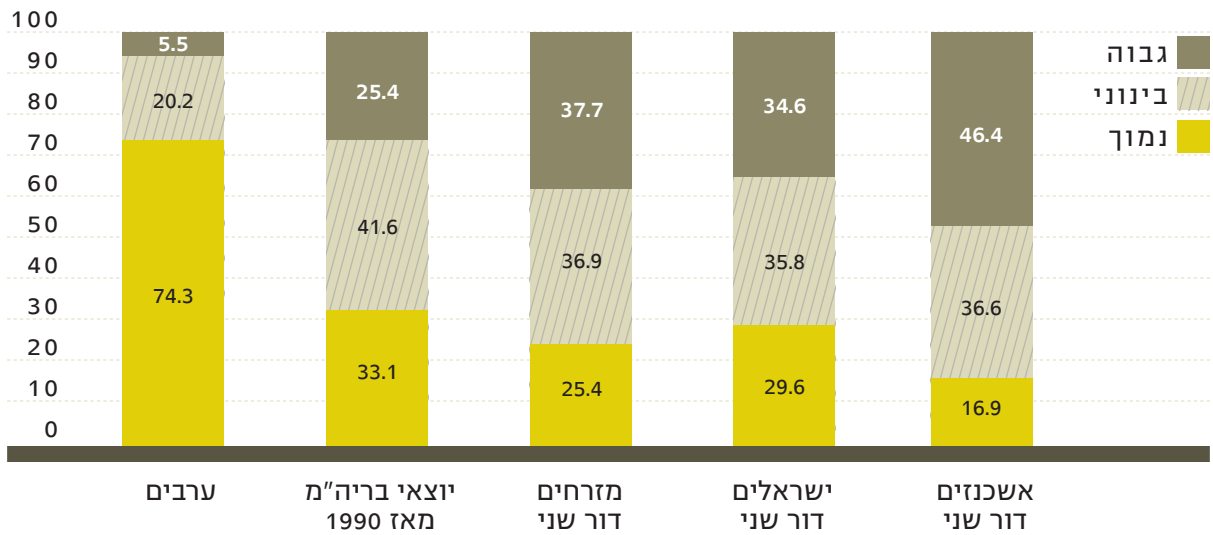
כשלושה רבעים מהעובדים המקצועיים הערבים השתייכו ב־2010 לרובד הנמוך, לעומת פחות משליש מהיהודים. שיעורם של העובדים המקצועיים יוצאי ברית המועצות לשעבר ברובד הנמוך, שעמד בשנת 1992 על כ־60%, הצטמק מאוד והוא עמד ב־2010 על 33.1%. כרבע מן העובדים המקצועיים יוצאי ברית המועצות השתייכו ב־2010 לרובד הגבוה – קפיצה מכ־8% בלבד ב־1992. שיעור המשתייכים לרובד הבינוני גדל גם הוא, בכ־10 נקודות האחוז. גם בקרב מזרחים (דור שני) גדל מאוד שיעור העובדים המקצועיים המשתייכים לרובד הגבוה – מ־18.1% ב־1992 ל־37.7% ב־2010. שיעור המשתייכים לרובד הבינוני לא השתנה והוא עמד על מעט למעלה משליש. בקרב העובדים המקצועיים האשכנזים (דור שני), השינויים המשמעותיים ביותר שנרשמו הם הצטמקות של שיעור העובדים המקצועיים המשתייכים לרובד הנמוך וגידול בשיעור המשתייכים לרובד הבינוני. שיעור המשתייכים לרובד הגבוה גדל אך במעט. בעוד ששיעור העובדים המקצועיים היהודיים המשתייכים לרובד הנמוך קטן בכל קבוצות המוצא בתקופה 1992–2010, בקרב הערבים שיעור זה רווק גדל – מ־60.8% ב־1992 ל־74.3% ב־2010. גידול זה תואם את הגידול הכללי בשיעור משקי הבית שבראשם שכירים ערבים השייכים לרובד הנמוך.

תרשים 8א. משקי בית לפי רובד המועסקים
עובדים מקצועיים בחקלאות, תעשייה, או בניין, 1992
 באחוזים מתוך קבוצת המוצא, משקי בית שבראשם שכיר/ה

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

תרשים 18. משקי בית לפי רובד המועסקים
 כעובדים מקצועיים בחקלאות, תעשייה, או בניין, 2010
 באחוזים מתוך קבוצת המוצא, משקי בית שבראשם שכיר/ה

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

ד. מבט מגדרי לפי רובד ומשלח יד של ראש משק הבית

בכל העיסוקים, ללא יוצא מן הכלל, ייצוגם של משקי הבית שבראשם נשים יהודיות ברובד הגבוה הוא נמוך מזה של משקי בית שבראשם גברים יהודים, וגבוה יותר ברובד הנמוך.

כאשר למשלחי יד אקדמיים, הרבר משקף ללא ספק את העובדה שבחלק מהמקצועות האקדמיים בהן מועסקות בעיקר נשים, כגון עבודה סוציאלית, הוראה ומקצועות פארא-רפואיים, השכר נמוך יחסית.

ברובד הנמוך בולט שיעורם הגבוה של משקי בית שבראשם נשים בלתי מקצועיות או כאלה העוסקות במכירות ושירותים. ברובד הבינוני ההבדלים בין נשים וגברים קטנים יחסית. כאשר מדובר בניהול או בעיסוקים אקדמיים או טכניים שיעור הנשים גבוה משיעור הגברים, בעוד שבמכירות ושירותים שיעור הגברים גבוה יותר.

לוח 13. משקי בית לפי רובד, מגדר ומשלח יד, 2010
באחוזים מתוך משלח יד ומגדר, משקי בית שבראשם שכיר/ה

רובד נמוך	רובד בינוני		רובד גבוה			
	גברים	נשים	גברים	נשים		
23.0	11.1	24.5	20.5	52.5	68.4	אקדמי
36.4	26.2	28.5	26.0	35.2	47.8	חופשי וטכני
10.6	4.9	26.4	17.9	63.0	77.1	מנהלים
34.0	30.0	29.5	29.9	36.5	40.1	עובדי פקידות
55.1	37.8	27.1	33.8	17.7	28.4	סוכנים, מכירות ושירותים
47.5	43.2	36.4	31.8	16.1	25.0	עובדים מקצועיים בחקלאות, תעשייה ובניין
65.2	59.8	26.8	27.2	8.0	12.9	עובדים בלתי מקצועיים

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

3.3 ענף כלכלי

הקבוצה הגדולה ביותר בקרב ראשי משק בית שכירים בני הרובד הבינוני מרוכזת בשירותים הציבוריים: כך היה ב־1992 וכך גם ב־2010.⁶

לעומת זאת, מיעוט מקרב ראשי משקי הבית ברובד הבינוני (הבינוני-נמוך והבינוני-גבוה) עבד בתעשייה העילית וכפיננסיים – שיעורים דומים לאלה של משקי בית מן הרובד הנמוך. עם זאת יש לסייג ולציין כי בענף תעשיית הטכנולוגיה העילית שכירים בני הרובד הבינוני מהווים כ־27% מכלל המועסקים (ר' לוח 16 בהמשך).

בין 1992 ל־2010 נרשמה ירידה בשיעור משקי הבית מן הרובד הבינוני המועסקים בתעשייה ועליה בשיעור המועסקים בשירותים העסקיים ובענף המסחר והאוכל. המגמות זהות בשני חלקיו של הרובד הבינוני.⁷

לוח 14. משקי בית ברובד הבינוני-נמוך לפי ענף כלכלי, 1992, 2002 ו-2010 באחוזים מתוך הרובד הבינוני-נמוך, משקי בית שבראשם שכיר/ה

ענף כלכלי	רובד בינוני-נמוך 1992	רובד בינוני-נמוך 2002	רובד בינוני-נמוך 2010
תעשייה עילית	6.7	3.6	3.8
תעשייה מעורבת	13.3	10.3	8.5
תעשייה מסורתית	12.9	10.7	8.0
תשתיות	8.8	7.0	6.2
מסחר ואוכל	13.5	17.6	18.3
תחבורה ותקשורת	6.3	6.9	7.4
פיננסים	1.1	2.1	2.9
שירותים עסקיים	4.5	14.7	10.8
שירותים ציבוריים	29.0	24.8	29.0
שירותים אישיים למשק הבית	3.9	2.3	5.2
סה"כ	100	100	100

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

לוח 15. משקי בית ברובד הבינוני-גבוה לפי ענף כלכלי, 1992, 2002 ו-2010
באחוזים מתוך הרובד הבינוני-גבוה, משקי בית שבראשם שכיר/ה

ענף כלכלי	רובד בינוני-גבוה 1992	רובד בינוני-גבוה 2002	רובד בינוני-גבוה 2010
תעשייה עילית	6.4	5.4	4.7
תעשייה מעורבת	12.4	9.1	7.1
תעשייה מסורתית	9.5	8.3	7.5
תשתיות	9.6	7.3	6.0
מסחר ואוכל	9.9	15.4	16.5
תחבורה ותקשורת	7.8	7.8	9.0
פיננסים	3.4	3.8	2.8
שירותים עסקיים	6.9	15.9	12.5
שירותים ציבוריים	29.6	25.6	30.2
שירותים למשק הבית	4.6	1.4	3.8
סה"כ	100	100	100

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

הלוח הבא, המתאר את הייצוג של כל אחד משלושת הרבדים בענפי המשק השונים, מעלה כי תעשיית הטכנולוגיה העילית (היי טק), הפיננסיים והשירותים העסקיים הם ענפים המעסיקים בעיקר ראשי משקי בית מן הרובד הגבוה. לעומת זאת, הרובד הבינוני, בולט יחסית לגדלו בענפי התעשייה המסורתית, התחבורה והתקשורת, המסחר והאוכל, שם שיעור המועסקים גדול מ-30% מכלל המועסקים בענף. הרובד הנמוך מאפיין במיוחד את ענפי השירותים למשקי בית, התשתיות, המסחר ואוכל והתעשייה המסורתית.

לוח 16. משקי בית לפי רובד וענף כלכלי, 2010
באחוזים מתוך כל ענף כלכלי, משקי בית שבראשם שכיר/ה

רובד	תעשייה עילית	תעשייה מעורבת	תעשייה מסורתית	תשתיות	מסחר ואוכל	תחבורה ותקשורת	פיננסים	שירותים עסקיים	שירותים ציבוריים	שירותים למשק הבית
רובד נמוך	17.9	30.9	37.5	45.7	42.2	34.3	17.5	29.7	34.4	48.1
רובד בינוני	27.1	28.5	36.0	25.1	30.6	30.8	19.1	24.9	26.6	28.1
רובד גבוה	54.9	40.6	26.4	29.2	27.2	34.9	63.5	45.3	39.0	23.8
סה"כ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

הלוח שלהלן מציג את השינויים בייצוגו של הרובד הבינוני בענפי המשק השונים בשלוש נקודות הזמן שאנו בודקים: 1992, 2002 ו-2010. הלוח מעלה כי באופן כללי לא נרשמו שינויים גדולים בחלקו של הרובד הבינוני בענפים השונים. ירידות של כ-6% נרשמו בענפים הבאים: התעשייה המעורבת, הפיננסים, השירותים העסקיים והשירותים הציבוריים. בין 1992 ל-2010 חלו שינויים בהרכב ענף התעשייה בישראל- ירידה במספר המועסקים בתעשייה המסורתית ועליה בשיעור המועסקים בתעשייה המעורבת והתעשייה העילית (הלמ"ס, סקרי כח אדם, שנים שונות). למרות זאת, חלקו של הרובד הבינוני בתעשייה המסורתית נותר גבוה יחסית לגדלו. בשירותים הציבוריים הירידה בשיעור השכירים מהרובד הבינוני - ירידה של 18% - גדולה מהירידה בשיעור כלל השכירים בענף מ-34.1% ל-31.3% בתקופה 1992-2010.⁸

לוח 17. משקי בית ברובד הבינוני לפי ענף כלכלי, 1992, 2002 ו-2010 באחוזים מתוך כל ענף בשנה הרלוונטית, משקי בית שבראשם שכיר/ה

שירותים ציבוריים	שירותים עסקיים	תחבורה ותקשורת	פיננסים	מסחר ואוכל	תשתיות	תעשייה מסורתית	תעשייה מעורבת	תעשייה עילית	רובד בינוני 1992
32.6	30.0	27.5	21.4	29.7	30.3	35.4	32.8	26.7	25.5
26.1	24.3	32.4	25.1	29.6	27.6	36.4	33.2	25.6	27.1
26.6	24.9	30.8	19.1	30.6	25.1	36.0	28.5	27.1	28.1

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

4. השכלה

השכלה לפי רובד

בכל הנוגע להשכלה, הרובד הבינוני דומה לרובד הנמוך יותר מאשר לרובד הגבוה. השכלה אקדמית היא קו ההפרדה הבולט ביותר בין הרובד הבינוני לגבוה. בשנים 2002 ו-2010, כרבע מראשי משקי הבית ברובד הבינוני היו בעלי השכלה אקדמית; ברובד הגבוה מדובר בכמחצית.

בקרב בעלי השכלה נמוכה - ישנם הבדלים משמעותיים בין שלושת הרבדים בקבוצה זו. ברובד הבינוני כמו גם ברובד הנמוך, הקבוצה הגדולה ביותר - בכל התקופה הנדונה כאן - היא זו של בעלי השכלה מקצועית/תיכונית; ובכל זאת קטן שיעורם של אלה בסוף התקופה בכ-16%.

עם זאת, בין השנים 1992-2010 עלתה רמת ההשכלה של הרובד הבינוני: גידול של 28% בשיעור בעלי השכלה על תיכונית וגידול של 30% בשיעור בעלי השכלה אקדמית. מנגד חלה ירידה קלה בשיעור בעלי השכלה נמוכה ברובד הבינוני (מ-14.8% ב-1992 ל-12.5% ב-2010).

ברובד הגבוה התחוללו שני שינויים בולטים: ירידה של כ-26% בשיעור בעלי השכלה מקצועית/תיכונית ועלייה של 30% בשיעור בעלי השכלה אקדמית.

ברובד הנמוך לא חלו שינויים משמעותיים; עם זאת, בעוד שב-1992 שיעור בעלי השכלה אקדמית היה זהה ברבדים הנמוך והבינוני

(20.6%), ב־2010 שיעורם ברובד הנמוך ירד ל־18.2%, בעוד שברובד הבינוני הוא עלה ל־26.9%. המשמעות היא כי התחזוק הקשר בין רמת ההשכלה של ראש משק הבית לבין מיקום משק הבית בסולם הרבדים.

לוח 18. משקי בית לפי סוג בית ספר אחרון, 1992, 2002 ו-2010 באחוזים מתוך הרובד של כל שנה רלוונטית, משקי בית שבראשם שכיר/ה

	רובד גבוה			רובד בינוני			רובד נמוך		
	2010	2002	1992	2010	2002	1992	2010	2002	1992
יסודי/חטיבת ביניים/ ללא תעודה	5.4	2.9	6.9	12.5	8.4	14.8	21.4	13.4	20.2
תיכוני	26.2	29.3	35.6	42.2	43.4	50.2	44.4	41.7	44.4
ישיבה/על-תיכוני/אחר	16.2	19.1	17.3	18.4	21.2	14.4	16.0	22.1	14.9
אקדמי	52.2	48.7	40.2	26.9	27.0	20.6	18.2	22.8	20.5
סה"כ	100	100	100	100	100	100	100	100	100

הערות:
 1. תיכוני-השכלה תיכונית עם או בלי בגרות. כולל תעודת סיום של בית ספר מקצועי.
 2. בשנת 2010 הנתונים הם לפי סוג תעודה אחרונה.
 מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

ב. רובד בינוני, השכלה ומגדר

משקי בית יהודים שבראשם גבר בעל השכלה אקדמית מיוצגים ברובד הגבוה יותר ממשקי בית שבראשם אשה בעלת השכלה אקדמית. לעומת זאת, משקי בית שבראשם אשה בעלת השכלה נמוכה (פחות מ־12 שנות לימוד) מיוצגים ברובד הנמוך יותר ממשקי בית שבראשם גבר בעל השכלה נמוכה.

משקי בית שבראשם נשים בעלות השכלה נמוכה – תיכון ללא בגרות או פחות מ־12 שנות לימוד – מרוכזות באופן מובהק ברובד הנמוך, במידה רבה יותר מגברים באותה רמת השכלה (52.3% מהנשים בעלות השכלה של פחות מ־12 שנות לימוד ו־50.6% מהנשים בעלות השכלה של 12 שנות לימוד לעומת 40.2% ו־30.4% מהגברים, בהתאמה).

בקרב משקי בית שבראשם נשים בעלות השכלה אקדמית, הקבוצה הגדולה ביותר מצויה ברובד הגבוה, אולם 28.9% מבעלות תואר ראשון ו־21.6% מבעלות תואר שני ושלישי מצויות גם הן ברובד הנמוך (לעומת 12.3% מהגברים בעלי תואר ראשון ו־9.5% מגברים בעלי תואר שני או שלישי).

במשקי בית שבראשם גברים, המתאם בין השכלה אקדמית להשתייכות רובדית חזק יותר מאשר אצל משקי בית שבראשם נשים: מעל שני שלישים מהם משתייכים לרובד הגבוה. כך גם לגבי השכלה על־תיכונית לא אקדמית: כמעט מחצית ממשקי הבית שבראשם גברים בעלי השכלה שכזאת מצויים ברובד הגבוה – לעומת רק כרבע ממשקי הבית שבראשם נשים בעלות השכלה שכזאת. חלק מן ההסבר מצוי בהבדלי השכר בין עיסוקים אקדמיים "נשיים" ו"גבריים": נשים מתרכזות בהוראה, עבודה סוציאלית ומדעי הרוח, מקצועות פחות מתגמלים מבחינת שכר; עורכות דין מועסקות בשירות הציבורי יותר מאשר בתחום המסחרי הרווחי יותר; רופאות עוסקות יותר ברפואת ילדים ופחות בפלסטיקה וכד' (הלמ"ס, סקר כח אדם, שנים שונות; מרכז אדוה, נשים בשוק העבודה של מדינת הרווחה בישראל, 2001).

שיעור הגברים ראשי משק הבית בעלי השכלה לא אקדמית (על תיכונית או פחות) ברובד הבינוני גבוה משיעור הנשים, אולם שיעור הנשים בעלות השכלה אקדמית (בכלל התארים) ברובד הבינוני גבוה משיעור הגברים.

לוח 19. משקי בית יהודים לפי רובד וסוג תעודה אחרונה, 2010
 באחוזים מתוך קבוצת השכלה ומגדר, משקי בית שבראשם שכיר/ה

תעודה תואר שני ושלישי	תעודה אקדמית - תואר ראשון		תעודה על תיכונית לא אקדמית או אחרת		תעודת בגרות		תעודת סיום תיכון שאינה תעודת בגרות		תעודת סיום בי"ס יסודי או חטיבת ביניים או חסרי תעודה				
	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים	נשים	גברים			
	21.6	9.5	28.9	12.3	44.8	19.8	43.9	33.0	50.6	30.4	52.3	40.2	רובד נמוך
	22.9	16.4	27.4	21.0	30.1	31.8	29.3	34.2	28.0	35.6	31.5	34.4	רובד בינוני
	55.4	74.1	43.8	66.7	25.1	48.4	26.8	32.7	21.4	34.0	16.2	25.4	רובד גבוה
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סה"כ

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.
 הערה: לא נכללו משקי בית ערביים בשל השיעור הנמוך של נשים בראש משק הבית.

5. יישוב מגורים

רובד לפי סוגי יישובים

משקי בית של הרובד הבינוני פרוסים באופן די שווה בכל חלקי הארץ, בעוד שמשקי בית של הרבדים הגבוה והנמוך מתאפיינים במידת ריכוזיות מחוזית גבוהה יותר.

תמונה מובחנת יותר מתקבלת כאשר בוחנים את פריסתם של הרבדים בקבוצות יישובים בעלות אפיונים לאומיים וכלכליים-חברתיים: ערי "פורום ה-15", הנחשבות לערים המבוססות בישראל; עיירות הפיתוח; והיישובים הערבים (לרשימת הערים הנכללות בכל קבוצת יישוב ראו הגדרות בסוף המסמך).

ב-2010, מרבית משקי הבית ביישובים הערביים - 60.4% - השתייכו לרובד הנמוך, גידול של כמעט 7 נקודות האחוז לעומת 2002. רוב משקי הבית שנוספו לרובד הנמוך נשרו מן הרובד הבינוני, שקטן בכ-5 נקודות האחוז בין 2002 ל-2010. שיעור משקי הבית ביישובים הערביים המשתייכים לרובד הגבוה עמד ב-2010 על 14.8% - ירידה קלה מהשיעור ב-2002 - 16.0%. רוב משקי הבית המשתייכים לרובד הגבוה ממוקמים בחלקו התחתון של רובד זה.

לעומת זאת, ביישובי פורום ה-15, הרובד הגדול ביותר היה ועודנו הרובד הגבוה, שאף גדל כמעט, מ-40.9% ב-2002 ל-41.9% ב-2010. לעומת זאת, שני הרבדים האחרים הם בעלי ממדים דומים.

עיירות הפיתוח קרובות יותר ליישובים הערביים מאשר ליישובי "פורום ה-15", ולו מן הבחינה הזאת, שכאשר מחברים את הרובד הבינוני עם הרובד הנמוך, משקלם המשותף בעיירות הפיתוח (ב-2010) הוא 73.0%, קרוב לשיעור המקביל ביישובים הערביים - 85.3% אך רחוק למדי מן השיעור המקביל ב"פורום ה-15" - 58.1%. עם זאת, הרובד הגבוה בעיירות הפיתוח גדול יותר מזה של היישובים הערביים, אף שהוא הצטמק כמעט בין 2002 ל-2010.

לוח 20. משקי בית לפי רובד וסוג יישוב, 2002 ו-2010
באחוזים מתוך סוג היישוב, משקי בית שבראשם שכיר/ה

	יישובים ערביים		עיירות פיתוח		פורום ה-15		
	2010	2002	2010	2002	2010	2002	
רובד נמוך	60.4	53.9	37.8	38.6	29.9	31.7	
רובד בינוני	24.9	30.1	35.2	32.3	28.2	27.4	
רובד גבוה	14.8	16.0	27.0	29.1	41.9	40.9	
סה"כ	100	100	100	100	100	100	

הערה: יישובים ערביים-לא כולל ערבים המתגוררים בערים מעורבות.
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

נספחים

נספח 1. מוצא ורובד

הסתברות להיות בכל אחד מהרובדים, 1992, 2010 | לפי קבוצות מוצא

הסתברות להיות ברובד, 1992						
גבוה-גבוה	גבוה-נמוך	בינוני-גבוה	בינוני-נמוך	נמוך-גבוה	נמוך-נמוך	
0.003	0.10	0.12	0.21	0.24	0.33	יוצאי בריה"מ מאז 1990
0.10	0.15	0.17	0.19	0.20	0.19	מזרחים דור שני
0.33	0.22	0.13	0.10	0.11	0.10	אשכנזים דור שני
0.24	0.19	0.16	0.10	0.13	0.18	ישראלים דור שני
0.05	0.12	0.13	0.13	0.24	0.33	ערבים

הסתברות להיות ברובד, 2010						
גבוה-גבוה	גבוה-נמוך	בינוני-גבוה	בינוני-נמוך	נמוך-גבוה	נמוך-נמוך	
0.10	0.17	0.16	0.18	0.20	0.19	יוצאי בריה"מ מאז 1990
0.21	0.24	0.15	0.15	0.14	0.11	מזרחים דור שני
0.34	0.20	0.13	0.11	0.10	0.10	אשכנזים דור שני
0.21	0.19	0.13	0.12	0.16	0.18	ישראלים דור שני
0.03	0.09	0.11	0.13	0.29	0.35	ערבים

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

נספח 2. ענף כלכלי לפי רובד

משקי בית לפי רובד וענף כלכלי, 1992
באחוזים מתוך כל ענף כלכלי, משקי בית שבראשם שכיר/ה

רובד נמוך	רובד בינוני	רובד גבוה	סה"כ	תעשייה עלית	תעשייה מעורבת	תעשייה מסורתית	תשתיות	מסחר ואוכל	תחבורה ותקשורת	פיננסים	שירותים עסקיים	שירותים ציבוריים	שירותים למשק הבית
17.1	26.7	56.2	100	28.3	32.8	40.5	38.7	41.7	23.5	14.3	32.4	31.5	54.3
26.7	26.7	56.2	100	32.8	32.8	35.4	30.3	29.7	27.5	21.4	30.0	32.6	25.5
56.2	26.7	56.2	100	39.0	32.8	24.0	31.0	28.6	49.1	64.3	37.6	36.0	20.2
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

משקי בית לפי רובד וענף כלכלי, 2002
באחוזים מתוך כל ענף כלכלי, משקי בית שבראשם שכיר/ה

שירותים למשק הבית	שירותים ציבוריים	שירותים עסקיים	פיננסים	תחבורה ותקשורת	מסחר ואוכל	תשתיות	תעשייה מסורתית	תעשייה מעורבת	תעשייה עילית	רובד נמוך
59.6	40.2	23.7	19.5	27.1	41.6	40.8	38.4	26.7	19.6	רובד נמוך
27.1	26.1	24.3	25.1	32.4	29.6	27.6	36.4	33.2	25.6	רובד בינוני
13.3	33.6	52.0	55.4	40.5	28.8	31.6	25.2	40.1	54.8	רובד גבוה
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	סה"כ

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, קבצי סקרי הכנסות, 1992, 2002, 2010.

נספח 3. כלל השכירים לפי ענף כלכלי

שכירים לפי ענף כלכלי, 1992 ו-2010 | באחוזים

ענף כלכלי	1992	2010
תעשייה מזה:	23.0	15.3
תעשייה מסורתית	46.4	35.3
תעשייה מעורבת	31.7	37.3
תעשייה עילית	19.1	26.2
תשתיות	7.5	5.6
מסחר ואוכל	12.0	17.6
פיננסים	10.1	4.2
שירותים עסקיים		13.6
שירותים ציבוריים	34.1	31.3
תחבורה ותקשורת	5.7	6.6
חקלאות	1.5	1.2
שירותים חברתיים ושירותים למשק הבית על ידי פרטים	6.2	4.4
סה"כ	100	100

הערות: 1. לא כולל לא ידוע וארגונים וגופים חוץ מדינתיים. בענף התעשייה לא נכלל תת ענף היהלומים.

2. בשנת 1992 ענף הפיננסים וענף השירותים העסקיים היו ענף אחד.

מקור: הלמ"ס, סקרי כח אדם, שנים שונות.

סקר הכנסות משקי הבית

הנתונים אודות היקפו של הרובד הבינוני ועושרו, לקוחים מסקר הכנסות משקי הבית, שנערך באופן שוטף על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן ה"למ"ס). סקר הכנסות משקי הבית נערך מאז 1965, אך במהלך השנים חלו בו שינויים, המקשים על השוואות בדיעבד.

בשנת 1992 נכללו בסקר משפחות יהודיות ביישובים בני 2,000 תושבים ומעלה ומשפחות לא יהודיות ביישובים מעל 10,000 תושבים. ב-1995 הורחבה אוכלוסיית הסקר וכללה לראשונה גם את משקי הבית ביישובים עירוניים ערביים המונים בין 2,000 ל-10,000 תושבים. החל משנת 1997, אומדני ההכנסות מבוססים על שילוב של נתונים משני סקרים: נתוני ההכנסות הנאספים בסקר הכנסות משקי הבית ונתוני הכנסות הנאספים בסקר הוצאות משק הבית. הסקר המשולב מכסה את רוב האוכלוסייה בכל צורות היישוב, למעט מושבים שיתופיים, קיבוצים, בדואים ביישובים הלא מוכרים ודיירי מוסדות. סה"כ יש ייצוג לכ-95% מכלל הנפשות בישראל.

המדגם

הניתוח שלנו מתבסס על נתונים הנוגעים למשקי בית שבראשם שכיורים. עצמאים לא נכללו, אם משום המדגם הקטן והמהימנות הנמוכה, ואם משום ההבדלים שבין נתוני סקר הכנסות משקי הבית ובין הנתונים שבידי שלטונות המס (פניני ורומנוב, 1999: 242). משק בית של שכיר מוגדר כמשק בית שבו ראש משק הבית הוא שכיר. להלן פירוט ההגדרה: משק בית – קבוצת אנשים הגרים יחד באופן קבוע בדירה אחת ויש להם תקציב משותף למזון; ראש משק הבית – עד 1995 נחשב כראש משק הבית המפרנס המבוגר ביותר; למן 1995, ראש משק הבית מוגדר כמי שמועסק במספר השעות הרב ביותר, ללא קשר לגיל ולמין.

שכיר – כל נסקר שהייתה לו הכנסה כלשהי משכר או ממשכורת בשלושת החודשים שלפני ביקור הפוקר. הכנסה כספית ברוטו של משקי בית (חודשית) – כל ההכנסות הכספיות השוטפות של משק הבית, לפני תשלומי החובה (מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות). ההכנסה הכספית ברוטו כוללת את כל ההכנסות של כל בני משק הבית מעבודה שכירה, מרכוש, מריבית ומדיבידנדים, מתמיכות ומקצבאות ממוסדות ומפרטים, הכנסות מפנסיות וכל הכנסה שוטפת אחרת. לא נכללים תקבולים חד פעמיים, כגון ירושה או פיצויים.

מגבלה: סקר ההכנסות אינו משקף את מלוא הכנסות משקי הבית

סקר הכנסות משקי הבית מבוסס על דיווח של אדם אחד בכל משק הבית – בדרך כלל מי שמוגדר כ"ראש משק הבית"; לעתים זהו האדם הבוגר הנמצא בבית בעת הגעת הפוקר/ת מטעם ה"למ"ס. אדם זה מדווח על הכנסות כל הנפשות במשק הבית משכר וממקורות אחרים. ברור הוא שלא כולם מדווחים על מלוא ההכנסות, וזאת מסיבות שונות, ובהן, בין השאר, אי ידיעה או חוסר מודעות. יש לזכור כי משקי בית, שלא כמו תאגידים, אינם מנהלים רישום מלא ועקבי של התנועות הכספיות.

הסטיות בדיווח גדולות ככל שרמת ההכנסה עולה. הסטיות הגדולות ביותר הן במשקי בית המשתייכים לעשירון העליון, שבהם יש הכנסות לא רק משכר אלא גם מניירות, ערך, מנדל"ן וכיו"ב. מינהל הכנסות המדינה במשרד האוצר ערך השוואה בין נתוני סקר הוצאות משקי הבית של ה"למ"ס (שבמסגרתו נאספים גם נתונים על הכנסות) ובין נתוני ההכנסה שבידי רשויות המס, ומצא, לגבי רשימה של משתנים שנבדקו, כי על פי נתוני רשויות המס, ההכנסות של משקי הבית גבוהות בממוצע בכ-10% מאלה המדווחות בסקר הוצאות משקי הבית; ההבדלים בולטים במיוחד במיוחד במשקי בית בעלי הכנסות גבוהות (פניני ורומנוב, 1999: 242).

יתרה מזאת, סקר הכנסות משקי הבית אינו משקף במידה הולמת את מצבם של 2-3 המאונים העליונים, שהכנסותיהם גבוהות במיוחד. זאת, בין השאר, משום שבקרוב משקי בית אלה יש שיעור גבוה, יחסית, של המסרבים לשתף פעולה עם סוקרי ה"למ"ס (שם: 248). בנוסף, החל משנת 2006 מבוצע בקבצי סקר הכנסות המשולב תהליך הנקרא מיצוע קצה עליון שמשמעותו מיצוע הכנסותיהם של עשרת משקי הבית בעלי ההכנסות הגבוהות ביותר על מנת למנוע זיהוי פרט או משק בית (ה"למ"ס, סקרי הכנסות, שנים שונות).

על רקע דברים אלה יש לזכור כי כאשר ידובר במסמך זה על אי שוויון, האי שוויון למעשה גבוה יותר ממה שמשקף מן הנתונים המוצגים כאן.

משלחי יד: הגדרות

סיווג משלחי היד נעשה בהתאם לסיווג משלחי היד משנת 1994 של הלמ"ס. לפירוט מלא ראו הלמ"ס, הסיווג האחד של משלחי היד 1994, פרסום טכני מספר 64 אוגוסט 1994.

משלח יד אקדמי – אקדמאים במדעי הטבע, החיים, ההנדסה, המשפטים, הרוח והחברה.
בעלי מקצועות חופשיים וטכניים – הנדסאים, עובדי מעבדה, אחיות, עובדי הוראה בבתי ספר יסודי, עיתונאים, הנהלת חשבונות ועובדים בשירותי דת.

מנהלים – חברי הרשות המחוקקת והשלטון המקומי, מנהלים כלליים, בכירים ואחרים.
עובדי פקידות – מיסוי, חשבונות, רישוי, תעבורה, בנקים, חברות אשראי, דואר, מזכירות, קבלת קהל ואחרים.
סוכנים, עובדי מכירות ועובדי שירותים – שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח, סוכני נסיעות, סוכני פרסום, שמאים, מכס, חברות כוח-אדם, סיטונאים, סוכני מכירות, קניינים, מוכרים וזבנים, מורי דרך ודיילים, עובדים בשירותי הארחה, עובדי בשירותי אוכל, טבחים, מלצרים, מטפלים בילדים, מטפלים סיעודיים ועובדי מערכת הביטחון (שוטרים, כבאים וסוהרים).
עובדים מקצועיים בחקלאות, בתעשייה, בבינוי ואחרים – עובדים בגידולי שדה ובעלי חיים, עובדים העוסקים בתהליכי ייצור בתעשייה ובבתי מלאכה, ימאים, נהגים, עובדי בנייה ועובדי כרייה וחציבה.
עובדים בלתי מקצועיים – עובדי ניקיון, מטבח, מכבסה, שומרים, סבלים, סדרנים, עובדים בלתי מקצועיים בקטיף, באריזה ובמיון, פועלי כבישים ומסילות רכבת.

ענפים כלכליים: הגדרות

סיווג הענפים הכלכליים נעשה בהתאם לסיווג הענפים הכלכליים משנת 1993 של הלמ"ס. לפירוט מלא ראו הלמ"ס, הסיווג האחד של ענפי הכלכלה 1993, פרסום טכני מספר 63, 1993.

תעשייה מסורתית – כוללת את המועסקים במזון, טקסטיל, הלבשה, הנעלה, ייצור מוצרי עץ, נייר ודפוס.
תעשייה מעורבת – כוללת מועסקים בכרייה, ייצור מוצרי פלסטיק, גומי, מינרלים, מתכת, כימיה, מכונות, ציוד, מנועים חשמליים וכלי הובלה.

תעשייה עילית – כוללת את המועסקים בתעשיית הרכיבים האלקטרוניים, ציוד אלקטרוני, ציוד חשמלי וציוד רפואי ומדעי וכימיה (תרופות). למרות שהתעשייה העילית מתייחסת גם לתעשיית כלי הטיס, לא ניתן היה לכלול תעשייה זו כאן מאחר ולא ניתן היה לבודד ענף זה מתוך התעשייה המעורבת (כלי הובלה).

פיננסים – בנקאות, תיווך פיננסי וביטוח.

שירותים עסקיים – תיווך ונדל"ן, שירותי מחשוב, שירותי כוח-אדם, שירותי שמירה וניקיון.

שירותים ציבוריים – מינהל ציבורי של המדינה, השלטון המקומי והמוסדות הלאומיים, חינוך, בריאות, שירותי רווחה וסעד ושירותים קהילתיים.

יישוב מגורים: הגדרות

פורום ה-15 – ראשון לציון, תל-אביב, חיפה, אשדוד, חולון, נתניה, פתח-תקווה, רמת גן, באר שבע, הרצליה, חדרה, כפר סבא, רחובות, רעננה וגבעתיים.

עיריות פיתוח – אופקים, נתיבות, מגדל העמק, נצרת עילית, כרמיאל, דימונה, ערד, אילת, קרית גת, יבנה, קרית שמונה, טבריה, עכו, עפולה, צפת, מעלות תרשיחא (2010), בית שמש (2002).

יישובים ערביים – נצרת, רהט, אום אל פחם, טייבה, סכנין, שפרעם, טמרה. בשנת 2010 נכללים גם היישובים הבאים: דלית אל-כרמל, עראבה, מג'ד אל-כרום, טירה ובאקה-ג'ת.

הערות

- 1 לפירוט משלחי היד והענפים הכלכליים ר' נספח "אודות הנתונים".
- 2 הן כאשר הוא מוגדר כ-60% ממשקי הבית - עשירי הכנסה 3-8 או כמשקי בית שהכנסתם 75% עד 125% עד 200% מההכנסה החציונית למשק בית.
- 3 המרוויחים הגדולים מהפחתות המס של 2003-2010 היו בעלי ההכנסות הגבוהות. בבדיקה שערכנו עבור גברים המשתכרים שכר הגבוה פי שניים מהשכר הממוצע, עולה כי עד שנת 2010 (השנה האחרונה לרפורמה הראשונה שניעשתה במס הכנסה) התוספת השנתית המצטברת לאותם גברים עמדה על 22,971 ש"ח. לעומתם, התוספת השנתית המצטברת של גברים המשתכרים עד 75% השכר הממוצע ומטה נאמדה ב-6,421 ש"ח בלבד (מרכז אדוה. נובמבר 2010. הצעת התקציב והצעת חוק ההסדרים לשנים 2011-2012, פגייעה בדמוקרטיה ויד תקציבית קפוצה. תל אביב).
- 4 למן שנת 1995, ר' נספח.
- 5 ב-2008 עמדו נשים בראש 93% מהמשפחות החד הוריות שבהן ילדים עד גיל 17 (הלמ"ס, 12.8.2001, משקי בית ומשפחות תכונות דמוגרפיות 2009-2010, על-פי סקרי כח אדם). על פני נתוני המוסד לביטוח לאומי 30% מהמשפחות החד-הוריות הן עניות, 38% מהן מקבלות קצבאות (המוסד לביטוח לאומי, 14.2.2010, הודעה לעיתונות - נתונים על משפחות וקצבאות לקראת יום המשפחה).
- 6 באופן היסטורי ענף השירותים הציבוריים הוא המעסיק הגדול ביותר של שכירים במשק. ר' למ"ס, סקרי כח אדם, שנים שונות.
- 7 לפירוט לגבי כלל הרבדים ר' נספח 2.
- 8 לנתונים בדבר כלל השכירים לפי ענפים כלכליים בשנים 1992, 2010 ופירוט השינויים בכל הרבדים ר' נספחים 2 ו-3.

מקורות

- בנק ישראל. הודעה לעיתונות. 13.3.2012. "דו"ב הביניים בישראל". בנק ישראל. דלן וחשבון 2011.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 12.8.2010. משקי בית ומשפחות תכונות דמוגרפיות 2009-2010, על-פי סקרי כח אדם.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. סקר כח אדם, שנים שונות.
- המוסד לביטוח לאומי, 14.2.2010. הודעה לעיתונות - נתונים על משפחות וקצבאות לקראת יום המשפחה.
- המוסד לביטוח לאומי. ממוצע שכר והכנסה לפי יישוב, שנים שונות.
- מרכז אדוה. 2001. נשים בשוק העבודה של מדינת הרוחה בישראל.
- משרד האוצר. מנהל הכנסות המדינה. 1999. דוח שנתי מס' 49. ירושלים.
- סבירסקי ש. וא. קונווריאטיאס. 2007. הצטמקותו של הרוב הבינוני בישראל: עדכון לשנת 2005. תל אביב, מרכז אדוה.
- סבירסקי ש. וא. קונווריאטיאס. 2012. עובדים, מעסיקים וחלוקת עוגת ההכנסה הלאומית: דוח לשנת 2011. תל אביב, מרכז אדוה.
- קמפ א. ורביקה רייכמן. 2008. עובדים וזרים. ירושלים, מכון ון ליר והוצאת הקיבוץ המאוחד.

- Acemoglu D. & Zilibotti F. 1997. "Was Prometheus Unbound by Chance?" *Journal of Political Economy*, 105(4): 709-751.
- Barr L.J. 1996. "Democracy and Growth". *Journal of Economic Growth*. 1. 1-28.
- Banjeree A.V. and Duffu E. 2008. What Is Middle Class about the Middle Classes around the World? *The Journal of Economic Perspectives* (v. 22 issue 2).
- Birdsall N., Graham C. and Pettinato S. 2000. "Stuck in the Tunnel: Is Globalization Muddling the Middle Class?" *Luxembourg Income Study Working Paper No. 277*.
- Birenbaum-Carmeli, D. 2001. Between Individualism and Collectivism: The Case of a Middle Class neighbourhood in Israel. *The International Journal of Sociology and Social Policy*, 21(11), 1-25.
- Brandolini, Andrea. 2010. *On the Identification of the "Middle Class"*. Paper prepared for the conference "Inequality and the Status of the Middle Class: Lessons from the Luxembourg Income Study", University of Luxembourg Campus, 28-30 June 2010.
- Dallinger, U. (2011). The Endangered Middle Class? A Comparative Analysis of the Role Public Redistribution Plays. *LIS Working Paper Series No. 565*.
- Easterly, William. 2001. The Middle Class Consensus and Economic Development. *Journal of Economic Growth*, Vol. 6, No. 4 (Dec., 2001), pp. 317-335. Published by: Springer.
- Kharas, H. 2010. *The Emerging Middle Class in Developing Countries*. OECD Development Center, Working Paper No. 285.
- Landes, D. 1998. *The Wealth and Poverty of Nations*. New York: Norton.
- Luxembourg Income Study (LIS) Database: <http://www.lisdatacenter.org/>
- Mahler, V., David J. and Paradowski, P. (2010). *The Political Sources of Government Redistribution in the Developed World. A Focus on the Middle Class*. Paper presented at the conference: Inequality and the Status of the Middle Class. University Luxembourg.
- Pressman, S. 2007. "Cross-National Comparisons of Poverty and Income Inequality." In *Journal of Economic Issues*. Vol. 41 (1), pp. 181-200.
- Pressman, S. 2009. Public Policies and the Middle Class Throughout the World in the Mid 2000s, *Luxembourg Income Study Working Paper 517*.
- Sierminska, E., Smeeding, T., and Allegrezza, S. 2010. *Net Worth and the Middle Class: Patterns of Wealth and Debt*. Paper prepared for the conference "Inequality and the Status of the Middle Class: Lessons from the Luxembourg Income Study", University of Luxembourg Campus, 2830- June.
- Thurow, L. 1984. "The Disappearance of the Middle Class." *New York Times*, February 5.

הרובד הבינוני בישראל

2010-1992

תמונת מצב